

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce:

**Renesanční dvory jako centra vědy
a umění:
Italské renesanční dvory a rozvoj
přírodních věd**

Bc. Gabriela Marková

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra filozofie
Studijní program Humanitní studia
Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce:

Renesanční dvory jako centra vědy a umění:
Italské renesanční dvory a rozvoj přírodních věd

Bc. Gabriela Marková

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených
pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

Děkuji své rodině za psychickou podporu při psaní práce.

Obsah

1	ÚVOD	6
2	POLITICKÉ A SPOLEČENSKÉ POZADÍ RENESANČNÍ ITÁLIE	7
3	VYBRANÉ RENESANČNÍ DVORY	10
	3.1 Florencie – De' Medici.....	10
	3.2 Ferrara – D'Este, Mantova- Gonzagové	14
	3.3 Urbino – Montefeltro	15
4	PŘÍRODOVĚDNÉ BĀDÁNÍ POD VLIVEM RENESANČNÍCH DVORŮ	18
	4.1 Botanické zahrady	18
	4.2 Sběratelství	20
	4.3 Accademia del Cimento a rozvoj experimentu	22
5	ROZVOJ PŘÍRODNÍCH VĚD - INSPIRAČNÍ VLIVY	26
	5.1 Knihtisk jako způsob poznávání a šíření vědění	26
	5.2 Vliv humanismu a vznik nové filosofie.....	27
	5.3 Přírodní filozofie a medicína na univerzitách.....	31
	5.4 Propojení patronů a lékařské vědy v akademické sféře	32
	5.5 Galénovská medicína v kontextu renesance.....	33
6	PATRONACE A RENESANČNÍ UČENCI.....	34
	6.1 Paracelsus	34
	6.2 Berengario da Carpi.....	36
	6.3 Baccio Baldini	38
	6.4 Marsilio Ficino	39
7	INSPIRAČNÍ VLIVY V ČESKÝCH ZEMÍCH	42
	7.1 Pietro Andrea Mattioli.....	42
	7.2 Jan Jessenius	43
8	MAGIE.....	47
	8.1 Giordano Bruno a magie	47
	8.2 Giovanni Pico Della Mirandola	48
9	ZÁVĚR	53
10	RESUMÉ	54
11	SEZNAM LITERATURY	56
	11.1 Prameny	56
	11.2 Sekundární literatura:	56
	11.3 Články.....	58

1 ÚVOD

Cílem této práce je představit vybrané italské renesanční dvory jako centra vědy a umění a poukázat na jejich význam pro rozvoj evropských věd.

První část práce se zabývá společenským a politickým pozadím renesanční Itálie. V této části jsou analyzovány sociální a mocenské předpoklady, jež výrazným způsobem zasáhly do utváření tehdejší italské společnosti. Následně jsou představeny vybrané renesanční dvory a vládnoucí osobnosti. V této části práce je pozornost soustředěna mimo jiné především na dvůr Medici, neboť představitelé tohoto dvora po generace výrazně zasahovali do kulturního a společenského prostředí italské Florencie. Jsou zde popsány i vazby mezi výtvarným uměním a renesančními vladaři.

Další část práce se věnuje oblasti přírodovědného bádání pod vlivem renesančních dvorů. Zde jsou představeny institucionalizované formy přírodovědného bádání na jejichž vzniku nebo činnosti se renesanční vladaři podíleli v podobě patronace či mecenášství. Část, která přímo nesouvisí s obdobím renesance, ale svým specifickým zaměřením ovlivnila formu bádání v oblasti přírodních věd v novověku, je věnována Akademii del Cimento, jejímiž zakladateli a donátory byli představitelé rodu Medici.

V následující kapitole jsou reflektovány inspirační vlivy renesančního období na rozvoj přírodních věd. Je zde vyzdvížen význam objevu knihtisku, který výrazně přispěl k šíření nových myšlenek a umožnil tak badatelům disponovat s texty shodně upravenými. Dále se věnuje vlivu humanismu, univerzitnímu prostředí a jeho specifickým vztahům k přírodní filozofii a medicíně. Je rozebíráno spojení patronace, mecenátu a lékařské vědy, v kontextu s prostředím renesančních dvorů.

V kapitole o patronaci a vybraných renesančních učencích je zpracována vazba mecenáše nebo patrona a jeho chráněnce na konkrétních případech z nejvýznamnějších přírodních filozofů, lékařů a badatelů.

Inspirační vlivy italských renesančních dvorů a univerzit jsou zkoumány na životopisech a dílech dvou představitelů, kteří působili v českém prostředí.

V oblasti renesanční magie jsou představeny prostřednictvím analýzy díla „O důstojnosti člověka“ postava, dílo a život renesančního filozofa Giovaniho Pico della Mirandoly.

Práce si nečiní nárok pojednat o italských renesančních dvorech v komplexitě, nýbrž jen ve vybraných oblastech, které spojuje mecenášství a patronace italských vladařů s přírodními vědami.

2 POLITICKÉ A SPOLEČENSKÉ POZADÍ RENESANČNÍ ITÁLIE

Italské městské státy disponovaly několika základními předpoklady, jež jim umožnily stát se kolébkou Renesance a renesanční kultury a filozofie.

Na rozdíl od jiných zemí byla Itálie ve 12. a 13. století nevýznamným aktérem při řešení světových politických problémů. Naproti tomu však Itálie trpěla soupeřením ideových systémů mezi císařstvím a papežstvím, což mělo za následek rozpad na několik menších městských útvarů, mezi kterými převládaly městské republiky. Od poloviny 14. století pak z většiny z nich vymizely prvky demokracie a stát se feudalizoval. Zde se setkáváme s novým typem státu označovaným jako signorie, tyranie, knížectví nebo vévodství a státní moc zde byla soustředěna v rukou jedince, vládce.¹

V oblasti společenské struktury prošla italská společnost řadou změn. Specifickou komunitu společnosti představovali *patricijové*. Ti patřili ve 13. století mezi obchodníky a zbohatlé řemeslníky, ale postupem času se politicky zmáhali a postupně se zmocnili vlády ve městech. Jejich hlavním cílem a motivací bylo připodobnit se šlechticům, získat urozenost nebo se jí alespoň přiblížit. V průběhu vývoje tak dochází k jakési symbióze šlechty a patriciátu.

Ve 14. století patricijové tvořili již uzavřenou sociální skupinu charakterizovanou jako městská šlechta.² Vláda patricijů se v jednotlivých městech lišila. Ve Florencii vládla například patricijská oligarchie v podobě rodu Medici. Tento rod reprezentovaný Cosimem Medici zde položil základy tyranie a vytvořil z Florencie feudální knížectví. V Itálii existovala kromě Florencie ještě další významná centra. Vyberme například Milán a Neapol, které představovaly dědičnou monarchii a papežský stát volební instituci. U těchto představitelů se vláda centralizovala na dvorech.

Odlišným atributem mocenského práva byla sňatková politika. Tradičním právem byla dědičnost, proto vládnoucí rody zdůrazňovaly zásluhy svých předků. Nabytí titulu tak neznamenal jen zvýšení prestiže, ale také získání mocenských, ekonomických a sociálních prostředků k patronátu a posílení vlastní autority. Nutným předpokladem pro úspěšné začlenění rodin do uzavřené komunity města byl majetek. Jeho velikost se stala základní podmínkou pro sňatkovou politiku, která představovala jednu z alternativ, jak dosáhnout respektu a stát se součástí daného společenství nebo vrstvy.

Další možností začlenění byla přímá podpora některé vlivné rodiny, která se na oplátku za ně mohla zaručit a umožnit jim pevné společenské postavení.

¹ [Signorie neboli vláda sídlila na radnici-Palazzo Vecchio. Byla složena ze zástupců cechů a volena vždy na dva měsíce. Zvolení muži museli být staří třiceti let a nazývali se priori. Volení byli v poměru sedm mužů za cechy velké ku dvěma zástupcům za cechy malé. Poslední devátý se nazýval gonfaloniere]. In HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s. 16.

² MACEK, J. *Italská renesance*, s. 81.

Udržování společenského postavení a pěstování vzájemných spojení mnohdy vzbuzovalo i sklony k nepřátelství. Důvod lze nalézt v povaze těchto vztahů. Ty vznikaly a vyvíjely se za účelem nabytí zisku a mocenského postavení a byly determinovány aktuální společenskou a politickou situací.

Struktura italských států se tak utvářela podle toho, kdo byl zrovna u moci. Historikové toto období často charakterizují jako přechod od městské komuny k signorii. Toto přirovnání je ovšem poněkud zjednodušené, neboť nezahrnuje všechny rozdíly, které vyplynuly z různého seskupení politických sil v těchto státech. Rozdíly lze spatřovat především v tom, jakým způsobem vládnoucí vrstva upevňuje svoji moc, zda k tomu využívá vlastní prostředky (předává moc jednotlivcům z vlastních řad) nebo uzavírá spojení s místní feudalitou. Nutno podotknout, že instituce komunálního zřízení vyhovovaly především městské aristokracii, která jen pod tlakem z obav revolučnosti předávala moc do rukou jednotlivců. Třebaže vznikla signorie na popud vládnoucí třídy, znamenala do jisté míry omezení jejich politických práv. Již ve 13. a hlavně ve 14. století se většina moci italských států nacházela v rukou tyranů (*signori*). Jejich stoupenci pocházeli ze středních vrstev a mnohdy byli povyšováni do rad městské aristokracie. Tímto způsobem se dostali k moci např. Viscontiové v Miláně, jejichž moc ve 14. století značně stoupla. Obdobně tomu bylo i v případech měst a vlád v Mantově, Veroně a dalších italských státech.³

Hospodářský a politický vývoj renesanční Itálie se odrazil především v kulturním a společenském prostředí. Aktivní činnost italských městských států ve sférách obchodu, řemeslné výroby a službách umožnila navázání obchodních vztahů s mnoha zahraničními partnery jejichž výsledkem byla příznivá ekonomická situace. Za těchto okolností se společenský status rozvinul do té míry, že se stal hnací silou celé společnosti. Jak uvádí Peter Burke: „*Florentinové a Benátčané začali více než dříve pociťovat potřebu vlastnit umělecká díla a zvyšovat si tím osobní prestiž.*“⁴

Těchto faktorů jsou si vědomi především sami vladaři, jejichž potřeba vlastnit významná díla se stává prostředkem společenské prezentace. Současně i pro samotné učence a umělce představovali vladaři a jejich dvory místo, kde bylo možno dosáhnout nejen určité společenské prestiže, ale i materiálního zajištění. Josef Macek tento společenský fenomén zmiňuje v knize *Italská renesance* takto: „*Hladové umělce vábil přepych všemocných signorů a ješitné vladaře lákalo pomyšlení býti slaveni učiteli a umělci.*“⁵

Důležitou roli ve společnosti tak zosobňoval sám vladař. V obecné rovině převládá názor, že nejvýraznější charakteristikou renesančního vladaře je prosazování bezohledných a sobeckých zájmů, ať už s dvořany, jinými vládci

³ KUDRNA, J. *Politické a historické názory italské renesance*, s. 70.

⁴ BURKE, P. *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*, s. 251.

⁵ MACEK, J. *Italská renesance*, s. 191.

nebo vlastními členy rodiny.⁶ Tyranie představuje důležitý mezník v přeměně povahy státu, která vyúsťuje v posílení výkonné moci vladaře. Vysvětlení takového způsobu získávání autority můžeme dle Garina spatřovat ve vladařově válečnické povaze, neboť řada z nich zastávala povoláním funkci vojáka či kondotiéra⁷. Takto uvedená charakteristika je ovšem poněkud zavádějící a bylo by mylné se domnívat, že vladař byl pouze a jen sebestředný tyran. Renesanční vladař zosobňoval důležitého činitele v rozvoji renesanční kultury a vědění, neboť působil velmi často jako patron a mecenáš významných umělců a učenců, kteří tak nacházeli na těchto dvorech příznivé podmínky pro svá bádání či uměleckou činnost.

⁶ LAW, E. J. *Vladař*. In: GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*, s. 20.

⁷ Tamtéž, s. 21.

3 VYBRANÉ RENESANČNÍ DVORY

Renesanční dvory reprezentují specifické prostředí, kde pobývá řada renesančních myslitelů. Ti se soustředí jednak na univerzitách, ale často kvůli kritice svého učení vyhledávají neoficiální prostor pro své působení. Toho panovníci rádi využívali a ve snaze zvýšit svoji prestiž finančně podporovali jak samotné myslitele, tak vědecké instituce. V prostředí panovnických dvorů byli učenci mnohem méně svázáni nejrůznějšími doktrínami a pravidly, než tomu bylo v případě univerzit.

Panovníci tak pomocí patronace a mecenášství přispěli k rozvoji individuálních schopností těchto myslitelů, jež ve svém důsledku vedly k formulování nových otázek a kritice soudobých poznatků. Motivы, které vládce k patronaci vedly, bychom mohli shrnout do tří bodů: prestiž, potěšení, investice (v případě umění pak lze ještě uvést zbožnost).⁸ Naproti tomu mecenášství představovalo způsob, jakým se panovníci na něčem finančně podíleli bez nároku na protislužbu.

Na renesančních dvorech nebyla patronace a mecenášství patrná jen v oblasti umění, ale renesanční vladaři svoji pozornost věnovali také zájmu o přírodu. Zájem o přírodní vědy se na renesančních dvorech projevoval například v patronaci jednotlivých „přírodovědců“ (přírodních filosofů) nebo ve sběratelské činnosti samotných vladařů. S tímto názorem se ztotožňuje i Jacob Burckhardt: „Významným podnětem pro všeobecné rozšíření zájmu o přírodní vědy bylo i rané šíření sběratelské vášně, srovnávacího pozorování zvířat a rostlin.“⁹ V soukromé sféře byl tento jev iniciován například zakládáním botanických zahrad nebo soukromých sbírek nejrůznějších předmětů (kabinety kuriozit).

3.1 Florencie – De' Medici

Politická situace v renesanční Itálii byla až na pár období pod vlivem významného rodu Medici. Členové tohoto rodu aktivně zastávali řadu funkcí

⁸ Peter Burke se patronaci systematicky věnuje ve své knize *Italská renesance*, kde vymezuje pět základních typů, přičemž v Itálii převládaly první dva: „První spočívá v začlenění umělce do domácnosti; bohatý člověk bere umělce nebo spisovatele na několik let do svého domu, poskytuje mu stavu a ubytování a občasné dary; za to očekává, že bude postaráno o jeho umělecké a literární potřeby. Druhým je systém objednávek: opět zde jde o osobní vztah mezi umělcem či spisovatelem a jeho patronem („zákazník“ by v tomto případě bylo označení vhodnější) avšak časově omezený, trvající pouze do doby, než je malba či báseň (zde by dle mého názoru bylo vhodnější uvést spíše výraz „dílo“, protože se může jednat i o jiný druh objednávky) dodána.“ In: BURKE, P. *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*, s. 100.

⁹ BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 214.

a svou činností v mnoha odvětvích od bankéřství, obchod až přes politiku výrazně ovlivňovali strukturu celé tehdejší společnosti. Politika tohoto rodu byla budována na vytváření úzkých vztahů s mnoha jedinečnými osobnostmi. Takto budovaný okruh blízkých přátel jim pak zajišťoval podporu, díky které mohli ovládat politickou oblast ve Florencii.¹⁰ Rod Medici se dostává na výsluní prostřednictvím jména Giovanniho Bicci De' Medici (1360-1429), který se aktivně angažoval v oblasti politiky a bankovníctví. Vhodně vystihl vážnost tohoto panovníka Niccolo Machiavelli: „...*Zemřel bohat pozemskými statky, avšak ještě bohatší svou dobrou pověstí a oblibou. Toto dědictví pozemských i duchovních statků potom Cosimo nejen uchoval, ale i rozmnožil.*“¹¹

Jeho syn, Cosimo (1389-1464), se pověsti svého otce nejen vyrovnal, ale v mnohém ji dokonce předčil. Byl pověstný svým zájmem o umění, kulturu a společnost, což bylo i následkem prostředí, ve kterém vyrůstal. Již v mládí si vybudoval hlubokou úctu a vztah ke klasickému vzdělání a v mnoha ohledech tak v něm lze spatřit humanistu. Ačkoli nebyl tolik učený jako humanisté v jeho okolí přesto, jak uvádí Hibbert: „...*Cosimo byl muž velmi vzdělaný, bystrý a dobře informovaný, sečtější, než kupci obvykle bývají.*“¹² Cosimo zosobňoval vládce, který se snažil skloubit humanistické ideály s veřejným životem.

Dle Burckhardta je způsob, jakým Medicejští působili na Florencii patrný jednak v politice, ale ještě více v jejich vůdčí úloze v oblasti vzdělanosti. „*Kdo v Cosimově postavení obchodníka a vůdce místní strany má kromě toho všeho navíc i to, o čem uvažuje, bádá a píše, kdo je již původem největší z Florentánů, a navíc je pro své vzdělání pokládán za největšího z Italů, ten je skutečným knížetem.*“¹³

Velký význam rodu Medici nebyl zjevný jen ve sféře bankovníctví a politiky. Stejně význačná byla jejich činnost v oblasti kultury, umění a vzdělanosti. Cosimo dokázal výborně skloubit své schopnosti a bohatství pro politické kroky. Důležitým mezníkem jeho úspěchů se stalo přesunutí ferrarského koncilu do Florencie, jež ve svém důsledku přispělo nejen k rozvoji městského podnikání, ale na významu nabyla především v kulturní oblasti. Výskyt takového množství vážených učenců ve Florencii oživil zájem o studium antické kultury, pozornost se zaměřila na antické rukopisy a studium Platóna. Florentský koncil

¹⁰ [Giovanni di Bicci De' Medici (1360-1429) měl přátelský vztah s papežem Janem XXIII. (1370-1419). Medicejští se tak uplatnili i jako papežští peněžníci. Jejich bankovní dům se dostal za pontifikátu papeže Jana XXIII. do úzkého sepětí s papežskou kurie a zaujal výsadní postavení. Avšak situace se změnila v důsledku konání Kostnického koncilu roku 1414, kde byl papež Jan XXIII. obžalován ze svatokupectví a kacířství a následně sesazen. Nástupcem se stal papež Martin V. Vztah Medicejských s novým papežem nebyli již tak přátelský a výnosný, nicméně z kuriálních záležitostí nebyli vyloučeni. Papež Jan XXIII. pak na přímmluvu Giovanniho Bicci de' Medici u Marina V. dožil svá léta ve Florencii jako kardinál biskup Tusculský.]. In HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s. 29.

¹¹ MACHIAVELLI, N. *Florentské letopisy*, s.196

¹² HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s. 32

¹³ BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 160.

umožnil Cosimovi také obohatit jeho vlastní knihovnu, na kterou vynaložil velké finanční částky.¹⁴

Vysoká poptávka po rukopisech stejně jako celková setrvalá potřeba odborníků, kteří se knihami zabývali, způsobila a současně determinovala vznik veřejných knihoven jako míst, kde nejsou knihy jen ukládány, ale kde mohou být studovány, čteny a je o nich diskutováno. I když knihovny ve středověku existovaly, v období Renesance bylo využito příležitosti pro vznik opravdu rozsáhlých sbírek, které byly otevřeny široké veřejnosti, a současně byly nezávislé na kláštorech, univerzitách nebo akademickém prostředí. Vedoucí místo zaujala právě Itálie, kde vznikly knihovny poskytující služby širokému spektru učenců.

Vůbec první takovouto knihovnou byla knihovna San Marco ve Florencii, kterou osobně zadotoval Cosimo de' Medici, a která byla zprovozněna od roku 1444. Mimo jiné obsahovala rukopisy z rozsáhlé a velmi cenné sbírky florentského bibliofila Niccoló Niccolioho (1364-1437) a také vzácné knihy pořízené od Vespasiana da Basticci (1421-1498). Tato knihovna byla inspirací pro mnoho následujících, například urození princové d'Este z Ferrary také shromáždili velkou sbírku rukopisů. Takové knihovny ale zatím nebyly zaměřeny na určitý obor a jistě nebyly specializovány na filozofii. Až do 16. století bylo v těchto knihovnách ukládáno více rukopisů než knih tištěných, některé dokonce zůstaly jakýmiśi sbírkami rukopisů i po vynálezu a rozšíření knihtisku, například Federico da Montefeltro (1422-1482), vévoda v Urbinu, se tištěným knihám při zakládání své knihovny doslova vyhýbal.¹⁵

Navazování vztahů s významnými osobnostmi, stejně jako patronace a mecenášství zaujímaly v životě Cosima de' Medici důležitou úlohu. Na svém dvoře hostil například Marcilia Ficina (1433-1499), jež byl hlavní tvář Platonské akademie, jejíž působení bylo úzce spjato právě se dvorem Medicejských. Zde je nezbytné si uvědomit, že Cosimův život se prolínal se životy mnoha významných umělců a dalších osobností renesanční doby. Po vzoru svého otce také Cosimo rád investoval nemalé peníze na stavby chrámů, kostelů, botanických zahrad a dalších budov přímo ve Florencii. Nebylo neobvyklé, že rodiny, které financovaly nějakou stavbu do ní také často umísťovaly rodinný znak. Dávali tak najevo, pod čí patronaci dané místo spadá.¹⁶

¹⁴ [Cosimův otec Giovanni di Bicci neměl o knihy téměř žádný zájem. Ze svých financí ale hradil náklady na veřejné stavby, postaral se například o přestavbu a rozšíření basiliky San Lorenzo. Dílo bylo svěřeno do rukou Brunelleschiho. Chrám San Lorenzo se stal rodinným chrámem Medicejských a později byl obohacen ještě o hrobku]. In: HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s. 66.

¹⁵ D'AMICO, J.F. *The conditions of enquiry*. In: SCHMITT, CH. B; SKINNER, Q. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, s. 14-16.

¹⁶ Ve znaku Medicejských se nacházejí kruhové body, které mají zřejmě symbolizovat léčivou tabletu či lékárnické baňky. Již samotný název Medici evokuje souvislost s lékařstvím. Erb

Kromě investic do veřejných staveb věnoval Cosimo finance také na postavení nového rodinného paláce. Za stavitele si vybral Filippa Brunelleschiho (1377-1446), který se již podílel na přestavbě rodinného chrámu San Lorenzo. Návrh se mu nakonec zdál až příliš okázalý a stavbou pověřil Michelozza Michelozziho (1396-1472).

Postavený palác zvaný *Palazzo Medici* v sobě spojoval ušlechtilost rané gotiky s majestátností klasického vkusu.¹⁷ Proslulá je nejen zahrada paláce ale i výzdoba interiéru. O tu už se zasloužil Cosimův syn Piero di Cosimo de' Medici (1414-1469). Za rozsáhlými freskami stojí umělec Benozzo Gozzoli (1420-1497) dle Vasariho to dokládá korespondence mezi umělcem a objednavatelem díla Pierem de Medici.¹⁸ Výjev má přímý vztah k rodině Medici a plní tak i jakousi politickou úlohu. Obraz nazvaný *Klanění tří králů* odkazuje k florentskému koncilu konaného roku 1439. Je zde zachycen zástup osob přijíždějících do Florencie, mezi nimiž lze nalézt významné členy rodu Medici, představující tři krále. V postavě nejmladšího krále lze nalézt Lorenza de' Medici (syn Piera) dále lze rozeznat Cosima de' Medici a Giuliana de' Medici (1453-1478). Zpodobnění tří králů obklopených celým dvorem jednoznačně odkazuje na jejich politický vliv.

Téměř do konce života Cosima de' Medici nebyla jeho politická moc výrazně oslabena a Cosimo mohl svoji pozornost věnovat synům Giovannimu (1421-1463) a Pierovi.¹⁹ Byl to právě Pierův syn Lorenzo il Magnifico (1449-1492), od jehož narození se počítalo s tím, že i on se po vzoru svých předků v budoucnu ujme vlády. Dostalo se mu kvalitního vzdělání ve společnosti humanistů. Mezi osobnosti, které měli na jeho vzdělání zásadní vliv patřili například latinista Gentile Becchi a Cristoforo Landino či Marsilio Ficino.²⁰

Lorenzo nebyl vzdělaný jen v oblasti literární, ale i umělecké. Záliba v umění byla patrná již u jeho otce a dědy a Lorenzo ji po nich zdědil. Lorenzo byl tak od mládí systematicky připravován na roli všestranného renesančního člověka s ohledem na budoucí státnickou funkci. Jacob Burckhardt komentuje postavu Lorenza takto: „*Všestranný jistě Lorenzo nebyl, ale ze všech velmožů, kteří se kdy pokoušeli chránit a podporovat ducha, byl jedním z nejmnohostrannějších a vyniká i v tom, že u něj byla taková podpora nejvíce výsledkem hlubší vnitřní potřeby.*“²¹

Po svých předcích zdědil Lorenzo zálibu v umění. Lorenzo tedy navázal na rodinnou tradici, kdy jeho dědeček hostil na svém dvoře například Marsilia

Medicejských vytesaný do kamene lze nalézt i na rodinném sídle Palazzo Medici. In: HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s.72.

¹⁷ HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s.70.

¹⁸ VASARI, G. *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*. I. díl, s. 330.

¹⁹ [Cosimo měl ještě nemanželského syna Carla (1429-1492). Stejně jako svým dvěma legitimním synům dopřál vzdělání i Carlovi a učinil jej kardinálem Florentské republiky].

²⁰ HIBBERT, CH. *Florence, životopis města*, s. 162.

²¹ BURCKHARDT, CH. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 161.

Ficina, jemuž dal k dispozici vilu v *Carregi*, kde byla Ficinem později založena Platónská akademie. Pod vlivem Ficina se i u Lorenza projevila láska k filozofii. Stejně jako jeho děd i Lorenzo zval na svůj dvůr věhlasné učence, se kterými rád diskutoval. Mezi jeho nejbližší přátele se tak kromě Ficina řadili i Angelo Poliziano (1454-1494) nebo Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494). Přestože nemohl být Lorenzo tak štědrým mecenášem jako jeho děd Cosimo, vysílal umělce i do jiných měst, nejen kvůli nim samým, ale i pro pověst Florencie. Lorenzo tak nebyl jen vládce umění milující, ale i rozšiřující, a to je důvod proč nese označení *Il Magnifico* (v překladu vznešený, velkolepý).

V souvislosti s touto dynastií je potřeba zmínit ještě dvě jména, kterými jsou Ferdinando II. Medicejský (1610-1670) a jeho bratr Leopold (1617-1675). Tento toskánský vévoda a syn Cosima II. Medicejského (1590-1621) je stejně jako jeho bratr Leopold dáván do spojitosti s vědeckou společností *Accademia del Cimento*. Ta byla založena roku 1657 a oba patřili nejen mezi její členy, ale i mecenáše. Jak uvádí Hibbert:

*„Ferdinando a Leopoldo, oba žáci Galileovi, se živě zajímali o její činnost [...] a sami experimentovali s čočkami dalekohledu a nejrůznějšími vědeckými přístroji [...] jež návštěvníci paláce mohou dodnes obdivovat.“*²²

Činnost akademie byla sice relativně krátká, přesto znamenala velký přínos pro vědecké bádání. Dvůr Medicejských tak reprezentuje významný prostor, kde dochází ke koncentraci mnoha jedinečných osobností, které se prostřednictvím své tvorby podíleli na utváření renesanční kultury a vzdělanosti.

Rod Medici byl tedy především iniciátorem kulturního rozkvětu ve Florencii a svojí multilaterální činností tak inspiroval i mnohé okolní dvory. Jednalo se například o dvůr ve Ferrare, v Mantově a Urbinu.

3.2 Ferrara – D'Este, Mantova- Gonzagové

Dvůr ve Ferrare neplatil zrovna za příkladný vzor tehdejší doby, neboť byl sužován hrůznými intrikami, nelegitimními vztahy a rodinnými vraždami. Dle Burckhardta právě pocit neustálého ohrožení mohl probouzet u těchto vládců některé skryté osobní schopnosti: *„V takové vyumělkované existenci se dovedl úspěšně pohybovat pouze skutečný umělec, a tak se musel každý prosadit sám a prokázat, že je hoden vlády.“*²³

Navzdory faktu, že pravděpodobně většina z těchto knížat měla pokřivený charakter, lze u ferrarského dvora shledat prvky jež korespondují s ideálem

²² HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*. s. 292. (Galileo Galilei (1564-1642) se dostal na dvůr Medicejských na pozvání Cosima II.).

²³ BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 42.

renesanční doby. Jedním z nich, díky kterým tento dvůr získal svůj věhlas, bylo mecenášství. Ve Ferraře vládl Ercole I., vévoda ferrarský. Ten měl dvě dcery Isabellu a Beatrici. Isabela se roku 1490 provdala za markýze z Mantovy Francesca Gonzagu (1466-1519). Ačkoli se řadil mantovský dvůr k těm menším, byl proslulý svým zájmem o umění.

Jak uvádí Burckhardt: „*K tomuto dvoru, přestože byl malý, nepřiliš mocný a jeho pokladna často zela prázdnotou, posílali své práce Bembo, Bandello, Ariosto i Bernardo Tasso; vybranější a oduševnělejší společnost než zdejší bychom totiž od rozpuštění starého dvora v Urbinu (1508) už jinde nenašli.*“²⁴

Byla to právě Ercoleho dcera Isabella, kdo se na tomto dvoře o umění zajímal. Znamé je především její tzv. *studiolo* (kombinace kabinetu a sběratelských kuriozit). Na jeho výzdobě spolupracovala celá řada předních umělců (A. Mantegna, P. Perugia). *Studiolo* bylo zaplněno knihami a uměleckými předměty všeho druhu.²⁵

3.3 Urbino – Montefeltro

Na dvoře v Urbinu vládl Federico da Montefeltro (1444-1482) a za jeho vlády se dvůr těšil dobrému jménu. Sám Frederico nebyl jen kondotiérem, ale i milovníkem kultury a umění. Ze svého dvora dokázal vybudovat známé místo, kde působila řada slavných umělců a spisovatelů. V jeho šlépějích pokračoval i jeho syn Guibaldo Da Montefeltro, jež si vzal za manželku Elisabettu Gonzagovou. Ta ve společnosti svých dvorních dam iniciovala na tomto dvoře vznešené rozpravy a kulturní program pro dvořany.

Význam urbinského dvora je patrný především v díle Baldassara Castigliona (1478-1529), jež si právě tento dvůr vybral za vzor k sepsání knihy *Dvořan* - příručky o dobrém a vybraném chování. Konečná podoba *Dvořana* vychází z Castiglioneho vlastních ideálních představ a ze zvyklostí, které panovaly u urbinského dvora. Castiglioneho *Dvořan* je specifickým dílem, ve kterém je nejvýraznější zvláštností detailní propracovanost forem dvorského chování, které místy zachází až do extrému, kdy dvořan musí odhadovat jakým způsobem je vnímán ostatními, a podle toho se chovat. Z vybraných forem chování, jednání a myšlení je patrný neustálý pohyb v hierarchii společnosti, jež s sebou přinášel rychlé kariérní vzestupy, ale i pády. Bylo tedy potřeba co největší citlivosti a opatrnosti vůči všem náznakům, které by dvořan mohl využít ve svůj prospěch. Cílem každého dvořana je získat na dvoře svého pána co nejlepší postavení a pokud možno i zastávat některý z možných úřadů. Tyto cíle jdou ruku v ruce s touhou po prestiži a společenském uznání, jež demonstrují

²⁴ BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 39.

²⁵ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*. s. 35.

význam chování dle uvedených standardů. Nezbytnými podmínkami pro udržení se ve vyšší společnosti tak bylo mravné a vybrané chování, zdvořilost a elegance. Kniha *Dvořan* není jen příručkou pro renesančního vladaře, ale také výpovědí o italském renesančním myšlení a svědectvím o životě na renesančních dvorech. S výraznou důležitostí jsou zde vyzdvihovány antické osobnosti, jež poskytují příkladné vzory šlechtnosti a inteligence. Antická zásada harmonie duše a těla je tedy významná i pro tehdejší učence a vedle ducha hraje důležitou roli i půvab a fyzické zdraví.

Vazby dvora v Urbinu na oblast výtvarného umění prokazuje působení Raffaella Santi (1483-1520), který se na dvoře v Urbinu přímo narodil, v roce 1483. Jeho otec Giovanni Santi zde působil jako dvorní malíř. Po smrti svého otce roku 1494 se Raffael dostává do péče svého strýce z matčiny strany. Kolem roku 1495 se učí malovat v přítomnosti Pietra Perugina (1450-1523) kde zůstává čtyři roky. Někdy v roce 1501 se stává mistrem a vrací se do dílny svého otce, kde začíná přijímat vlastní zakázky. Později se vypravil do Florencie, kde se seznámil s Leonardem da Vincim a Michelangelem. Raffael si tak osvojil výrazové prostředky těchto dvou umělců a tato syntéza mu umožnila vytvořit obrazy, které se vyznačovaly realistickou věrností a zároveň ideální abstrakcí v nejlepší možné poměru, takže byly zachovány půvab a krása v dosud nevídané intenzitě. Leonardem byl Raffael ovlivněn především ve svých malbách Madon, které vznikaly právě za jeho pobytu ve Florencii.

Další přítomnost Raffaella v Urbinu je doložena roku 1507, kdy přijal zakázku na vytvoření dvou Madon od Guibalda da Montefeltro. Navíc pro něho namaloval obrázek, který představuje Krista modlícího se v zahradě a tři apoštoly spící opodál.²⁶

Přestože je Raffaelovo jméno spojeno především s tvorbou Madon, věnoval se také nástěnným malbám (na přání papeže Julia II. se Raffael v letech 1509-1514 podílel na výzdobě tří místností, ve kterých měl papež bydlet a pracovat, výzdoba vily *Farnesiny* v Římě či výzdoba kaple v římském kostele *Santa Maria della Pace*, Raffaelovými pracemi byly také vyzdobeny boční stěny *Sixtinské kaple*).²⁷ V Římě vytvořil Raffael také ještě další pozoruhodná díla, mezi něž patří velice proslulé podobizny- portrét *Julia II.* (1512), portrét ženy nazývané *La Velata*, nebo portrét hraběte Baldassara Castigliona (1514-1515).

Raffael se s Castiglionem setkal poprvé v Římě a během roku 1504, kdy Castiglione podnikl svou druhou cestu do Urbina, kde Raffael získával vzdělání od svého otce a seznamoval se s prostředím dvorské společnosti, se stali přáteli. Portrét Castigliona byl namalovaný Raffaelem v letech 1514-1515 a důvody jeho vzniku lze chápat dvěma způsoby. Prvním důvodem se jeví reflexe jejich vzájemného přátelského vztahu. Druhý důvod, jež vedl k namalování portrétu lze

²⁶ Vasari, G. *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*. II. díl, s. 80.

²⁷ Toman, R. *Umění italské renesance*, s. 336-337.

hledat u samotného Castigliona, který chtěl obraz pro svoji rodinu, aby v něm mohla nalézt útěchu v době jeho nepřítomnosti.

V portrétu lze spatřit inspiraci Leonardem da Vincim a jeho dílem Mona Lisa. Tomu aspektu odpovídá držení těla a jemné osvětlení, které ohraničuje portrét. Portrét vznikl pravděpodobně v Římě, kam byl Castiglione vyslán za papežem (Leo X.). Tato malba je považována za vrchol mužského renesančního portrétu a v současné době je originál uložený v muzeu v Louvru.

Dalším dokladem jejich blízkého vztahu je Raffaelův dopis, o kterém se vedou značné debaty, neboť není jasné, zda je skutečně adresován Castiglioni. ²⁸ I v případě, že by dopis napsal sám Castiglione, (jak se i domnívá autor článku J. Shearman), je zřejmé, že musel Raffaela alespoň trochu znát. Dopis je tak možné chápat jako snahu o projevení jejich vzájemné úcty a obdivu. Castiglione se též o Raffaelovi několikrát zmiňuje ve svém díle *Dvořan* (viz.s. 91), což může značit jejich soulad v jejich názorech na krásu a eleganci.

Raffael zemřel roku 1520 a jeho pohřben v Pantheonu. Nápis na jeho náhrobku vytvořil Pietro Bembo (1470-1547). Sám Castiglione napsal o jeho smrti tyto verše:

„[...] a když jsi, Raffaele, ty svým úžasným duchem začal poznovu skládat na kusy rozbitý Řím, když jsi to tělo, tak zničené ohněm, mečem a časem, začal probouzet k žití, ke kráse dřívějších dob, vzbudil jsi rovněž závist bohů a nevolí smrti, [...] a tak jsi ubohý, klesl též zasažen uprostřed mládí a teď nás nabádáš myslet na smrt, jež hrozí i nám.”²⁹

²⁸ Shearman, J. *Castiglione's portrait of Raphael*.

²⁹ Vasari, G. *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*, s.107

4 PŘÍRODOVĚDNÉ BĀDÁNÍ POD VLIVEM RENESANČNÍCH DVORŮ

4.1 Botanické zahrady

V soukromé sféře se zájem o přírodní vědy projevil například zakládáním botanických zahrad, které tak plnily i funkci vědeckého zařízení. Průběžné publikování opisů a nákresů bylin upozorňovalo na problémy znalostí botaniky a dávalo tak jasně najevo, jak malá část přírody (Nového světa) byla dosud objevena a kolik je v botanice ještě nepoznaného. Řešením se jevílo právě zakládání botanických zahrad, které ve spojení s univerzitami nebo panovnickými dvory fungovaly jako živoucí repositáře přírody.³⁰

Zřizování těchto zahrad se stalo impulsem k tvorbě herbářů, které přispěly k lepší systematizaci a klasifikaci poznatků o jednotlivých rostlinných druzích. Na začátku 16. století nesloužily soukromé botanické zahrady jen na pěstování léčivých bylinek, ale staly se též vhodným prostorem určeným pro odpočinek, zejména pro aristokracii a městskou elitu, pro kterou byly zahrady symbolem vznešenosti a privilegovanosti.³¹

Významnými zahradami se pyšnil rod Medicejských, kde byly rozsáhlé zahrady součástí venkovských vil. V renesančních zahradách se také začaly objevovat nové prvky, například fontány. Ze zahrady Villy Carregi (založené Cosimem Medici) pochází fontána chlapce s delfínem, jejímž autorem byl Andrea Verrocchio (1436-1488). Vasari zmiňuje: „Z pověření Lorenza de´ Medici provedl Andrea pro kašnu v jeho vile v Carregi bronzového putta³², který svírá rybu. Pan vévoda Cosimo jej později dal přemístit na kašnu ve dvoře svého paláce, kde jej lze dosud spatřit; a je to opravdu podivuhodná práce!“³³

Pravidla k systému zakládání a členění zahrad vypracoval v 15. století humanista a architekt Leon Battista Alberti (1404-1472) v díle *O architektuře a Deset knih o stavitelství*. Alberti se ve svém díle zabývá kupříkladu významem umístění zahrady v souvislosti s krajinným prostředím, ale zároveň vyjadřuje i své myšlenky a poznatky k rostlinám, jež se mají v těchto zakládaných zahradách objevovat:

„[...] Kryté místo ozdobíš zimostrázem. Pod širým nebem totiž a na větru a zvláště tam, kde stříká mořská voda, se kazí a chátá. Na výsluní se sází myrta, poněvadž prý má ráda letní časy. [...] Kromě toho tam budou vytvořeny z vavřínu,

³⁰ FINDLEN, P. *Anatomy Theatres, Botanical Gardens, and Natural History Collections*. In: DASTON, L., PARK, K. *The Cambridge history of Science*, s. 280.

³¹FINDLEN, P. *Anatomy Theatres, Botanical Gardens, and Natural History Collections*. In: DASTON, L., PARK, K. *The Cambridge history of Science*, S. 280.

³² Putto- nahé dítě podobné andílku, ale obvykle bez křídél.

³³ VASARI, G. *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*. I. díl, s. 372.

*citrusu a jalovce z jejich zahnutých a vzájemně se proplétajících větví kruhy a polokruhy a jiné obrazce, které docházejí ocenění na prostranstvích budov.*³⁴

První veřejná botanická zahrada vznikla na univerzitě v Padově roku 1545, na jejímž základě inicioval ve stejném roce Cosimo I. Medicejský (1519-1574) založení další zahrady při univerzitě v Pise a později ještě zahradu v klášteře San Marco ve Florencii.³⁵

Profesoři botaniky rádi využívali výměny rostlin s jinými botaniky a především se zámořskými obchodníky, kteří byli nevyčerpatelným zdrojem nových rostlin. Účelem těchto výměn bylo udržovat a vylepšovat rozmanitost druhů tak, aby se zahrady udržely plné a proměňovaly se k potěšení patrona.³⁶ Veřejné botanické zahrady měly na rozdíl od soukromých institucionální charakter. To se projevovalo zejména přísnými pravidly správného chování v zahradách. Platil zde například zákaz trhání, ničení, zašlapávání rostlin. Taktéž nebylo dovoleno odnášení rostlin, větví, semínek, bobulí, výhonků a kořínků bez výslovného souhlasu správce zahrady.³⁷

Postupem času, jak se botanické zahrady stávaly centrem vědění a vzdělání, se začala objevovat otázka, jak tyto nové poznatky třídit. Obecnou metodou renesanční vědy bylo porovnání nových zkušeností se starověkým utříděním poznatků. Tato metoda platila podobně i v oblasti lékařství. Výchozím materiálem pro léčbu byla příručka souboru léčiv *materia medica* (její latinský překlad byl několikrát opisován a upravován ještě v průběhu středověku), která byla vytvořena někdy ve druhé polovině 1. století n. l. a jejímž autorem byl řecký lékař Dioskúridés Pedanius.³⁸ Tato příručka sloužila k sestavování lékařských knížek nebo k tvorbě herbářů či bylinářů. Zejména v 16. století začal lékaře trápit rozpor Dioskúridových rostlin s rostlinným světem střední a západní Evropy. Otázka identifikace Dioskúridových rostlin v těchto zeměpisných oblastech byla hnacím motorem pokroku v lékařství a přírodních vědách. Hlavním centrem tohoto pokroku byly země na sever od Alp, kde rozdílnost místní květeny s tou, ze které čerpal Dioskúridés byla více než evidentní. Nabízela se dvě řešení. Zařazovat odlišné domácí rostliny násilně do tradičních popisů nebo odhalit chyby ve starověkém systému třídění.³⁹ Herbář Pietra Andrea Mattioliho se pohybuje uprostřed těchto dvou krajností. Reprodukuje antické poznatky o léčivých rostlinách, ale současně se snaží o správnou identifikaci materiálu a jeho odlišení od rostlin nových, které nebyly v období antiky známy.

³⁴ ALBERTI, L.B. *Deset knih o stavitelství*. Překlad Alois Otoupalík, s. 309.

³⁵ FINDLEN, P. *Anatomy Theatres, Botanical Gardens, and Natural History Collections*. In: DASTON, L., PARK, K. *The Cambridge history of Science*, s. 281.

³⁶ Tamtéž, s. 282.

³⁷ Tamtéž, s. 282.

³⁸ MATTIOLI, O.P. *Herbář, jinak bylinář, velmi užitečný*. Překlad Tadeáš Hájek z Hájku, s. 329.

³⁹ Tamtéž, s. 329.

4.2 Sběratelství

Koncem 16. století se stalo sběratelství významnou součástí poznávání přírody. Specifický prostor pro sběratelskou činnost představovala přírodovědná muzea (tzv. *kabinety kuriozit*). Ty byly na zprvu nedílnou součástí botanických zahrad v Padově, Pise a Leidenu. Většina univerzit měla zahrady jako součást výzkumných a výukových komplexů, což zahrnovalo i anatomická divadla nebo slévárny a palírny (destilační laboratoř).

Tyto tendence jsou jasným důkazem toho, že primárním cílem vědců této doby bylo poznání materiálního hmatatelného světa nad ostatní samostatné teoretické přístupy.⁴⁰ Většina sběratelů přírodovědných objektů byli lékaři, lékárníci, a přírodní filozofové, ale vlastně všichni s dostatečným vzděláním nebo alespoň s přístupem k obchodnímu trhu se sbíranými předměty. Peter Burke vidí v touze vlastnit umělecké předměty spojitost humanitním vzděláním. Tato vize je založena na skutečnosti, že většina renesančních patronů (zde mám na mysli patrony z řad renesančních vládařů např. Lorenzo Medici) disponovala humanitním vzděláním, kterého se jim dostalo v rámci soukromé výuky (humanisté působili kromě univerzit také jako soukromí učitelé a vychovatelé na renesančních dvorech).⁴¹

Kabinety kuriozit představovaly sbírku nejrůznějších předmětů od rohů jednorožců po broušené kameny a zpočátku byli především záležitostí soukromých majitelů, kteří je vystavovali veřejnosti ve vybrané místnosti svého domu.⁴² Kromě soukromých sbírek můžeme najít kabinety kuriozit také u renesančních dvorů. Příkladem je dvůr Medicejských ve Florencii nebo dvůr Gonzaga (Isabela D' Este) v Mantově.⁴³ Lorenzo Medici například utrácel nejvíce za rozšiřování otcovy sbírky bronzů, medailí, mincí, keramiky, antických gem a římských, byzantských, perských a benátských váz, z nichž byly mnohé vybroušeny z polodrahokamů a opatřeny nápisem s jeho jménem.⁴⁴

Seskupením výběru všech zvláštních, krásných a vzácných věcí světa na jedno místo se kabinety kuriozit stávaly místem úžasu, kterému nemohly botanické zahrady ani anatomická divadla konkurovat. Sběratelé tak

⁴⁰ FINDLEN, P. *Anatomy Theatres, Botanical Gardens, and Natural History Collections*. In: DASTON, L., PARK, K. *The Cambridge History of Science*, s.285.

⁴¹ BURKE, P. *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*, s. 112.

⁴² BLAIROVÁ, M.A. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s.394.

⁴³ MORAN, T.B. *Courts and Academies*. In: DASTON, L.PARK, K. *The Cambridge History of Science*, s. 263-264.

⁴⁴ HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*, s. 170.

prostřednictvím svých sbírek předmětů prezentovali malý mikrokosmos, obraz skutečného světa.⁴⁵

Postupem času nebylo cílem sběratelství už jen pouhé shromažďování vzácného a neobvyklého, ale začal se klást větší důraz na celistvost přírodních sbírek.⁴⁶ Novou touhu po integritě sbírek zdůrazňovala například Královská akademie věd v Paříži, což se projevilo zájmem o běžné aspekty přírody. Záměrem sbírek tak bylo vlastnit všechno od toho nejobyčejnějšího, běžně dostupného až po to nejvzácnější. S končícím stoletím, jak se akademie postupně objevovaly a ustavovaly v celé Evropě, myšlenka vědeckých muzeí postupně přerostla původní kabinetů kuriozit, a změnila se ve vyšší úroveň, souhrn repositářů, které obsahovaly nejen přírodní artefakty, ale i nástroje a vybavení jako dalekohledy, mikroskopy, barometry, vývěvy a další stroje a přístroje experimentálních laboratoří. Většina těchto zařízení následovala ideu, že je nutné vytvořit umělý přírodní prostor, právě pro ten který přístroj, tak aby v tomto prostoru mohly být prováděny experimenty a pozorování, které by v přírodě prováděny být nemohly.⁴⁷

V té době více akademie než univerzity, se staly místem koordinace všech myšlenek na vybudování „domu všeho vědění“. Baconův ideál vícedimenzionálního výzkumného zařízení poskytoval základní myšlenku, na které potom následující generace mohly stavět, a to že vědecká činnost, práce a výuka mají probíhat pouze na místě k tomu přizpůsobeném a takovém, které splňuje všechny vědecké potřeby. To je spojeno s filozofií, která spojila a unifikovala dosud rozdílné a příležitostné aktivity vědecké činnosti, tak jak byly známy z renesanční doby vědeckého poznávání. Pokud bylo porozumění přírodě novým druhem umění, bylo nutné využívat všechny i umělé způsoby poznávání, tak aby mohlo být porozumění kompletní.⁴⁸

⁴⁵ FINDLEN, P. *Anatomy Theatres, Botanical Gardens, and Natural History Collections*. In: DASTON, L., PARK, K. *The Cambridge History of Science*, s.286.

⁴⁶ Tamtéž, s. 288.

⁴⁷ Tamtéž, s, s. 289.

⁴⁸ Tamtéž, s.289.

4.3 Accademia del Cimento a rozvoj experimentu

Accademia del Cimento byla založena Ferdinandem II. Medicejským, a jeho bratrem, Leopoldem Medicejským v roce 1657. Akademie Cimento nastínila způsob existence pozdějších evropských akademií, výzkumných institucí a celkového rozvoje přírodních věd. Za dobu své existence byla v Cimentu vydána pouze jediná publikace *Saggi di naturali esperienze*, která vyšla v roce 1667 a je jisté, že mnoho pozorování, pokusů a experimentování jež zde probíhalo zůstalo zcela nepublikováno.⁴⁹

Důvod vzniku takového způsobu organizovaného výzkumu je obtížné identifikovat, protože renesanční akademie, které vzkvétaly zejména v Itálii 15. a 16. století, nevytvářely takové struktury, které bychom označili za zárodek vědeckých institucí. Akademie se v obecné rovině od doby renesance přizpůsobily svou formou i statusem velmi známé Platónské akademii, které její statut udělil Marsilio Ficino. Šlo o skupinu vzdělaných učenců, spojených především přátelstvím a společným kulturním prostředím, kteří se pravidelně scházeli k diskuzím na různá témata přírodního světa, ovšem převážně šlo o literárně či humanitní témata nebo o komentáře k jejich současným problémům. Pokud na renesančních akademiích probíhaly skutečně vědecké diskuze, byly stále ještě podřízeny Platónskému modelu dialogu. Accademia dei Lincei, založená v Římě roku 1603 Federicem Cesim (1585-1630) a označovaná historiky za první vědeckou instituci, nebyla výjimkou. Přestože na ní působili Galileo a další v Evropě věhlasní přírodovědci, zdá se, že při jejich nepříliš častých setkáních se nedělo téměř nic jiného mimo vědeckého diskutování nebo čtení dřívějších vědeckých prací.

Souhrnně vzato postupovali ve výzkumu jednotliví členové Accademia dei Lincei převážně samostatně a izolovaně. Zatímco Cesi pracoval na velkém díle *Rerum medicarum Novae Hispaniae Thesaurus*, Galileo se oddával astronomii, Stelluti mikroskopii a entomologii, Della Porta chemii. Tyto různorodé zájmy nebyly žádným způsobem koordinovány. Jako mnoho renesančních akademií, i Accademia dei Lincei byla spíše místem setkávání přátel vědců, což je doloženo různorodým a občas protichůdným vystupováním jejích členů.⁵⁰

Je vhodné poznamenat, že právě v době, kdy byla akademie Cimento aktivní, tedy v letech 1657-1667, byla založena The Royal Society of London (1660), tak Académie des Sciences de Paris (1666), a to na principech používaných právě Florentskými vědci. I přes tento fakt bylo dosud věnováno velmi málo zveřejněných prací biografii Accademia del Cimento. Hlavním důvodem, který může ospravedlnit nedostatek publikovaných studií na téma této akademie je zřejmě jediná vydaná publikace (*Saggi di naturali esperienze*). Tato

⁴⁹ BERRETA, M. *At the Source of Western Science: The organization of Expertism at the Accademia del Cimento*, s. 131. Staženo z: <http://www.jstor.org/stable/531963>

⁵⁰ Tamtéž, s. 132

publikace, která byla vyslanci medicejského dvora prezentována ve dvorech celé Evropy, určitě více než naplnila přání medicejských vládců, a to i přesto, že reprezentovala jen dílčí relativně malou část výsledků extrémně intenzivního vývoje existence této Akademie. Veškeré ostatní prameny zůstaly pohřbeny v archivech velkovévody Ferdinanda II.⁵¹

Akademie se postupně odklonila od matematického přístupu směrem k experimentálnímu způsobu. Samotné založení akademie znamenalo vznik nové konfrontační vědy. Spolupráce různorodých skupin sjednocených pod společným vědeckým zájmem a veřejné experimentování jako nástroj objektivizace a prezentace užitečnosti vědy jsou dva základní pilíře, které odlišují nový přístup od individuální vědecké práce. Ať už byl momentální objekt zájmu výzkumu jakýkoli, výrazným prvkem byl vždy veřejný experiment. Přirozeně, k úspěchu takové činnosti bylo nutné, aby byla k dispozici dostatečně vybavená laboratoř. To bylo spojeno s pokračováním Galilejské tradice výroby přístrojů a nástrojů, a s vývojem mechanistického pohledu na svět. Nástrojové vybavení nebylo používáno jen k zveličování nebo přímo ověřování vědeckých hypotéz, ale bylo spíše přímo integrováno jako neodlučitelná součást vědecké praxe.⁵²

Výroba a pořízení tohoto obrovského množství vybavení pro experimentální vědu jen podtrhuje, jak moc musel být provoz Akademie nákladný. V případě Accademia del Cimento byly náklady hrazeny prostřednictvím knížecí patronace, která garantovala a kompletně pokrývala všechny finance a zaštiťovala celou laboratoř jako privilegované vědecké pracoviště.⁵³ Ferdinandova a Leopoldova patronace nebyla jen projevem velkorysosti a marnotratnosti Medicejského dvora, ale byla také výsledkem dobrého uvědomění si, že skrze experimentální praktiky lze velmi pravděpodobně dosáhnout konkrétních praktických a ekonomických výhod.

Byl zde samozřejmě i ryzí zájem o vědu a výzkum, například Ferdinando II. se neomezoval pouze na návštěvy výzkumných setkání a na veřejné prezentace, ale často prováděl experimenty sám, zejména s tlakem vzduchu, dával řemeslníkům detailní instrukce, jak konstruovat přístroje, které dokonce i sám navrhoval. Přesto je zřejmé, že experimentální praxe byla vládci vnímána jako jiné odvětví, odlišné od ostatních uměleckých nebo humanitních disciplín, které také měly na dvorech své jisté místo. Zatímco experimentální vědě byly přisuzovány role přísně poznávací a postupně prakticky využitelné, ostatní disciplíny zastupovaly tradiční funkce oslavující prestiž a velikost Medicejské říše. Jako potvrzení tohoto rozdělování je možno srovnat Accademia del Cimento, která byla institucionalizována a vedena samotnými panovníky,

⁵¹ BERRETA, M. *At the Source of Western Science: The organization of Expertism at the Accademia del Cimento*, s. 133. Staženo z: <http://www.jstor.org/stable/531963>

⁵² Tamtéž, s. 134.

⁵³ Tamtéž, s. 135.

s Accademia della Crusca, která také měla mezi svými členy velké množství vědců, přesto neměla zdaleka tak privilegované postavení.⁵⁴

Experimentování podporované Leopoldem mělo ještě jeden zvláštní rozměr. Bylo to zařazení řízeného počtu opakování experimentů do základního programu výzkumných aktivit. Veřejné opakování dle Danteho mota *provando i reprovando* (testuj a znovu testuj) přinášelo velké množství komplexních a nejednoznačných dat. Různorodé interpretace výstupů experimentů se objevovaly často, nejen při čtení již starších výsledků, které mohly být subjektivně ovlivněny názory autorů, ale i mezi akademiky samotnými. Tak se stávalo, že někdy nebylo možné dojít k výsledkům, které by vyhovovaly všem. Takové neshody a konflikty vedly přímo proti smyslu a funkci celé Akademie, jejímž cílem bylo vyřadit z objektivní praxe jakékoli filozofické či kosmologické reference.⁵⁵

Abychom porozuměli motivaci akademiků pro oddělování filozofie a metafyziky, musíme zkoumat kontext tehdejší vědecké praxe. Při popisování různorodých výsledků pokusů používali akademici přísně popisné rétoriky, která poskytla čtenáři prostor pro správné rozuzlení. Hlavní cíl Akademie bylo experimentovat a komentovat, bez jakékoli spekulace. Tento jednoduchý program použil Robert Boyle s ostatními zakládajícími členy Královské společnosti o několik let později.

Základem komentování byl zcela nový vědecký jazyk, koncepce rétoriky pro popis experimentů dostatečně pružné a přizpůsobivé, který vznikl po velmi dlouhých debatách na Akademii, a byl schopen objektivně a precizně popisovat fakta bez dalšího prostoru pro spekulace a pochyby. Takovým způsobem nechali veškerou interpretaci na čtenáři samotném, ale i na jeho osobní odpovědnosti. Akademici tak zůstali neutrální, držíce se přísně popisu faktů.⁵⁶ Tato neutralita vědecké rozmluvy byla ještě podtržena dalším důležitým bezprecedentním faktem. *Saggi* byla vydána anonymně. Žádný pokus nebyl přiznán konkrétní osobě. Takové rozhodnutí bylo ospravedlněno požadavkem na neovlivnění čtenáře osobou autora, jejím postavením, jménem či autoritou.⁵⁷

Strukturní omezení vlastní Akademie, zveličená nestálostí Medicejských, vyústila v roce 1667 v zavření Akademie. Důvodů pro tento smutný konec je více, zejména odchod tří akademiků, Borelliho, Rinaldiniho a Olivy.

Za svých deset let existence dokázala Akademie vytvořit, a hlavně prokázat, všechny výhody institucionalizované vědy a organizovaného výzkumu,

⁵⁴ BERRETA, M. *At the Source of Western Science: The organization of Expertism at the Accademia del Cimento*, s. 134. Staženo z: <http://www.jstor.org/stable/531963>

⁵⁵ Tamtéž, s. 138.

⁵⁶ Tamtéž, s. 140.

⁵⁷ Tamtéž s. 141.

a její výjimečné politické a sociální výhody. Accademia del Cimento tak reprezentuje zásadní moment při vzniku nového vědeckého poznávání.

V souvislosti s tím, jak se měnily vztahy mezi jednotlivými disciplínami a zároveň s narůstajícím zájmem o přírodní vědy docházelo k objevování nových možností pro setkávání a spolupráci učenců a vznikala nová místa pro předávání a zkoumání vědění.⁵⁸ K tomuto faktu přispěl i postoj samotných univerzit, které projevovaly vůči nové filozofii (přírodní filozofii) značný odpor (výjimku představovala univerzita v Leidenu, která se v 17. století stala klíčovým centrem v oblasti medicíny).⁵⁹ Jedním z nových míst, kde se koncentrovala řada učenců, byly renesanční dvory a akademie, které tak představovaly v období renesance vhodnou alternativu k univerzitnímu prostředí.

Renesanční vladaři se na svých dvorech rádi obklopovali intelektuály, ať už se jednalo o učitele, lékaře nebo umělce. Učenci této možnosti rádi využívali, neboť dvůr se pro ně stal místem, kde mohli tvořit, či rozvíjet své myšlenky, bez dohledu církve a dalších nařízeních, typických pro univerzitní prostředí. Navíc pro ně taková patronace/ mecenášství znamenala finanční zajištění a zajistila jim společenskou prestiž. Renesanční panovníci, kteří ztělesňovali roli patrona a mecenáše, se tak stali důležitými aktéry v procesu formování renesančního umění a vědy.

⁵⁸ GARIN, E. *Filosof a mág*. In: *Renesanční člověk a jeho svět*, s. 143.

⁵⁹ BURKE, P. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*, s. 57.

5 ROZVOJ PŘÍRODNÍCH VĚD - INSPIRAČNÍ VLIVY

5.1 Knihtisk jako způsob poznávání a šíření vědění

Vynález knihtisku znamenal obrovský přelom v oblasti šíření nových myšlenek, ale zdaleka ne okamžitě. Velkou výhodou pro tisk celé edice byla celková nízká cena, ale pro malý tiskový náklad byla cena stále velmi vysoká. Pro jednotlivé svazky byla cena tisku srovnatelně vysoká s cenou ruční práce a materiálu pro rukopis. Po celé renesanční období byla rozhodující vlastní cena papíru, případně jiného materiálu, na který se tisklo. S dalším rozvojem tisku se redukovala jak cena, tak se začalo tisknout menšími písmy, s menšími okraji, v některých případech na horší, ale levnější podklad, ale celkově se knihy začaly významně zlevňovat až v průběhu následujících dvou století. V prvních přibližně dvou dekádách bylo možno svazek koupit za 2 až 8 dukátů, v období následujícím ceny začaly klesat. Například Aldus Manutius publikoval první řecké vydání Aristotelovy Opery v pěti svazcích po 1,5 - 3 dukátech a 11 dukátech za kompletní sadu. Pro porovnání se uvádí příjem humanitního učitele nebo profesora cca 50-100 dukátů za rok, byl by asi schopen si takové vydání pořídit, ale za značnou část svého příjmu. Nejznámější profesori umění, práv a medicíny mohli mít příjem do 200 dukátů ročně, právníci, sekretáři nebo rádci vévodů i více, a samozřejmě princové, urození a nejbohatší obchodníci s příjmy v tisících dukátů ročně mohli knihy kupovat snadno. Založení a pořízení kompletní knihovny tedy vyžadovalo delší období, nebo značnou dotaci. Podobné situaci čelili i samotní autoři nových spisů nebo knih, někdo musel vytištění zaplatit.⁶⁰

První a zdaleka nejčastější možností bylo zaplatit náklady kompletně, ze své kapsy anebo spíše s podporou patrona, obvykle prince, vysokého církevního hodnostáře nebo instituce, kde patron mohl nést celé náklady přímo, anebo jen přímo zakoupit určitý větší počet výtisků. Další možností bylo podílet se s tiskařem (nakladatelem) na části nákladů, obvykle za určitý počet autorských výtisků, kdy ostatní výtisky komerčně využil sám nakladatel. Poslední možností, využívanou spíše později, bylo odkoupení díla nakladatelem. Autoři se velmi často obraceli na možné patrony dopisem, často přikládali kopii svého díla. Patronové často autory podpořili, rádi se pyšnili zveřejněním svého podporování kultury a vzdělávání, dedikace v množství vytištěných výtisků byla prestižní záležitostí, současně nechtěli riskovat možnou dehonestaci svého jména v další autorově publikaci.⁶¹

K tématu knihtisku je vhodné poznamenat, že mimo vlastní šíření textů postoupila technologie natolik, že bylo možno tisknout a šířit i grafiku a obrazy, což pro oblast přírodních věd a lékařství přinášelo těžko docenitelný přínos. V oblasti architektury a inženýrství zmiřme distribuci díla Vitruviova (*Deset knih*

⁶⁰ GRENDLER, P.F. The conditions of enquiry. In: SCHMITT, CH.B.; SKINNER, Q. The Cambridge History of Renaissance Philosophy, s. 30-31.

⁶¹ Tamtéž, s. 30-31.

o architektuře), mechanické principy a inovace v díle Leonarda da Vinci, v lékařství pak tehdejší moderní práce lékaře Vesalia, zejména grafické ilustrace orgánů v díle „*De fabrica corporis humani*“.⁶²

Objev knihtisku vedl nejen k rychlejší produkci textu, ale především umožnil badatelům disponovat texty shodně upravenými, což zjednodušovalo diskuzi a dialog na velké vzdálenosti.⁶³ Rozvoj knihtisku v renesanční Itálii koresponduje s humanistickou činností. Humanismus, jež vznikl v polovině 14. století v Itálii a později se rozšířil i do mimoevropského prostoru, od poloviny 15. století proniká k pramenům řecké kultury. Význam humanismu spočívá ve zpřístupnění a reinterpetaci antických děl a jejich novém zhodnocení. Zdroje, které byly známé již dříve se nyní překládaly s odlišnou terminologií a řada děl byla také překládána vůbec poprvé.⁶⁴ Cílem humanistů tak nebylo vytvoření něčeho nového, ale snaha obnovit antickou tradici, a to prostřednictvím zpřístupnění antických děl v co nejpůvodnější podobě. Humanisté tak významně přispěli k rozvoji vědy samotné, neboť se jim podařilo upozornit na řadu rozporů mezi jednotlivými antickými autory, jež vedlo například k zájmu o přímé zkoumání přírody.

5.2 Vliv humanismu a vznik nové filosofie

Humanisté nesouhlasili s přístupem scholastiků a teologů, kteří ve středověku ovládali univerzity a stali se kritiky jejich formalizovaného způsobu výuky na univerzitách, který dle humanistů potlačoval individualitu jedince.⁶⁵ Je paralelou, že někteří humanisté na univerzitách sami působili nebo se vzdělávali. Většina z nich nicméně své myšlenky rozvíjela mimo univerzitní půdu jednak prostřednictvím patronace soukromé osoby nebo v rámci nové instituce tzv. akademie. Protože byly univerzity charakteristické spíše komorní atmosférou, což bylo způsobeno dohledem církve, představovaly akademie příjemnější alternativu pro vědecké diskuze. Pod názvem akademie si lze představit společenství, jež mělo blíže k antickému symposiu, avšak formálnější podobu než pouhý kroužek.⁶⁶ Ve známost se dostala hlavně akademie založená ve Florencii Marsiliem Ficinem (1433-1499) jež byl pod patronací na dvoře Cosima De' Medici. V soukromé sféře se humanisté uplatnili také jako vychovatelé, osobní učitelé nebo dvorní básníci. V případě panovníků bylo humanitní vzdělání

⁶² WALLACE, A.W. *Natural philosophy*. In: SCHMITT, CH. B; SKINNER, Q. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, s. 208.

⁶³ BLACK, R. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s.45.

⁶⁴ KRISTELLER, P.O. *Osm filosofů italské renesance*. s. 34.

⁶⁵ JOHNSON, P. *Dějiny renesance*, s.30.

⁶⁶ BURKE, P. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*, s. 54.

důležitým předpokladem pro úspěšnou politickou kariéru, neboť jim poskytovalo možnost jednat s nejvzdělanějšími muži jako se sobě rovnými.⁶⁷

Nicméně myšlenky humanismu se postupně dostaly i do univerzitní sféry. K této změně došlo až v období, kdy bylo humanistické hnutí vystřídáno reformací a příchodem „nové filosofie“ (přírodní filosofie).⁶⁸ V období renesance došlo k přísunu velkého množství nezařazeného materiálu. K nově zpřístupněným Starověkým pramenům přibýly ještě prameny z nově objevených kontinentů a vyvstala tak potřeba zdokonalení organizace vědění. Tento požadavek byl umocněn společenskými a kulturními změnami spojených s rozvojem knihtisku, zvýšením celkové úrovně vyššího vzdělávání a v neposlední řadě i změnami v oblasti mecenášství.⁶⁹

Univerzity představovaly až do konce středověku jedinou instituci zaštiťující vzdělání. Filosofie byla součástí univerzitního plánu, který zahrnoval základy četby, gramatiku a teologii. V souvislosti s rozvojem univerzit ve 13. století dochází ke změnám v učebním plánu, kdy se filosofie, medicína, právo a teologie staly výsadou pouze univerzit. Souběžně však dochází k rozvoji nižšího vzdělávání a to na základní i středně pokročilé úrovni (základní školy, kde učí číst a psát, školy gramatiky s výukou latiny a školy počtu pro budoucí obchodníky).⁷⁰ V 15. století pak byl učební plán univerzit jednotný a skládal se ze sedmi svobodných umění, rozdělených na základní *trivium* (gramatika, rétorika, logika) a pokročilejší *quadrivium* (aritmetika, geometrie, hudba, astronomie). Prostor byl též vyhrazen pro „trojici filosofii“ (metafyziku, etiku a filosofii přírody).⁷¹ Mezi renesancí a osvícenstvím pak dochází v akademickém systému ke změnám. Změny v uspořádání výuky postupně probíhaly například na univerzitách v Boloni a v Římě. Do učebního plánu postupně pronikl systém humanitních studií, který se skládal z pěti oborů (gramatika, rétorika, poezie, historie a etika).⁷² S počátkem Novověku se dostala do popředí ještě geografie, neboť v epoše zámořských výprav byla potřeba geografických poznatků víc než patrná. Změny se týkaly také filosofie přírody, která získala nezávislost na *quadriviu*, ale brzy se rozpadla na několik oblastí (fyzika, botanika, chemie...).

V procesu formování nové vědy došlo v průběhu renesance ještě k dalším změnám. Novému přístupu se těšila matematika, která se dostala do středu zájmu a byla probírána ještě před *triviem*.⁷³ Vyššího postavení se dočkala mechanická umění. Obory, které byly dříve považovány za přízemní se díky spojitosti s matematikou těšily zájmu (navigace, malířství).⁷⁴ Jak uvádí Blairová:

⁶⁷ BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*, s. 165.

⁶⁸ BURKE, P. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*, s. 56.

⁶⁹ BLAIROVÁ, M.A. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 377.

⁷⁰ BLACK, R. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 26.

⁷¹ BURKE, P. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*, s. 110.

⁷² Tamtéž, s. 118.

⁷³ Tamtéž, s. 131.

⁷⁴ BLAIROVÁ, M.A. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 383.

„V 16. století se matematikové úspěšně oháněli starověkým rodokmenem svého oboru; další prestiž jim zajistilo znovuobjevení řeckých matematických pojednání a mecenášství panovníků a knížat, lačných jak prestiže, tak hmotných výhod, které matematika slibovala.“⁷⁵ Filosofie v období renesance zahrnovala kromě teologie i logiku, etiku, filosofii přírody, metafyziku a další. Termín přírodní filosofie obsahoval řadu oblastí od astronomie, biologie, chemie, fyziky až po oblast psychologie. Oporu pro své učení nacházela přírodní filosofie především v nově zpřístupněných Aristotelových spisech („O duši“ a „Fyzika“).⁷⁶ Přírodní filosofie se při interpretaci přírody též často opírala i o poznatky z oblasti magie nebo alchymie. Přírodní filosofie v renesanci byla spíše spekulativní než empirická a mnohdy nebylo jejím cílem vytvoření nového učení ale spíše obnovení prastaré moudrosti.

Jedním z předpokladů pro rozvoj nového poznání je přehodnocení dosavadních stanovisek klasických autorů. Aristotelická nauka (především v oblasti fyziky, kosmologie) je tak v období renesance podrobována útokům z řad odpůrců, jakými byli například Bernardino Telesio (1509-1588) nebo Giordano Bruno (1548-1600).⁷⁷ Filosofie renesančního období je charakteristická vznikem nových (nearistotelských) filosofii, které se snažily nabídnout alternativu k aristotelským systémům. Inspiraci nacházely především v platonismu (novoplatonismu). Navzdory atakům ze strany kritiků a dalších filosofických systémů často odklon od Aristotela znamenal příklon k jiným antickým autoritám (atomismu, stoicismu). Aristotelismus i nadále představoval důležitý zdroj informací o přírodě a jeho význam lze vidět i v tom, že se v různých podobách udržel až do konce 17. století.

V průběhu formování renesančního vědění je důležitým aspektem vztah vědy a víry. Pod vlivem humanismu je pozornost zaměřena na člověka a jeho dovednosti. O významu člověka pojednává například ve svém díle *O důstojnosti člověka* Picco Della Mirandola. V jeho pojetí Bůh ponechal člověka bez určené podoby. Člověk se může stát čím chce, je nadán svobodnou vůlí a může tak svobodně rozhodovat o své přirozenosti.⁷⁸ „Výzva poznej sebe sama nás dále vybízí a povzbuzuje k poznávání veškeré přírody, jejímž spojovacím článkem a jakoby smíšeninou je přirozenost člověka. Kdo totiž poznává sebe sama, v sobě samém poznává všechno.“⁷⁹

Kladl se větší důraz na rozum a lidé se začali zajímat o své místo ve světě. Jak dodává Gorfunkel: „Právě v epoše humanismu začíná být sám pojem „tvoření“, který byl doposud výlučnou výsadou boha, používán pro lidskou činnost. Takové přenesení jednoho z božských atributů na člověka, vedlo k jeho

⁷⁵ BLAIROVÁ, M.A. In HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 383.

⁷⁶ BLACK, R. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s.31.

⁷⁷ BIANCHI, L. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 99.

⁷⁸ PICO DELLA MIRANDOLLA, G. *O důstojnosti člověka*, s. 57.

⁷⁹ Tamtéž, s.79.

zbožštění.⁸⁰ Renesanční filosofické myšlení odmítá božské tvůrčství, přičemž směřuje ke ztotožnění Boha a přírody. Člověk se dostává na úroveň svého tvůrce, boha. Takový obrat pozornosti na člověka se ovšem nijak nevyučoval s vírou v boha. Lidé pouze začali věřit i ve vlastní úsudek. Tento zvrát se výrazně promítl do myšlení lidí, neboť jim otevřel nové výhledy v poznání a přivedl je k novým zájmům.⁸¹ K razantnějším změnám v intelektuální sféře pak dochází ve druhé polovině 16.století. Kristeller uvádí:

„Tradice středověkého myšlení, která byla v patnáctém století, a dokonce i na počátku století šestnáctého stále velmi zřetelná, začala více ustupovat do pozadí a nyní to byly rozsáhlé znalosti a myšlení rané renesance samotné, co vytvářelo tradici, jíž byli myslitelé nové generace formováni a proti níž byly namířeny jejich bezprostřední reakce.“⁸²

V 16.století se stala zásadní dějinnou událostí reformace, jejíž následky se promítl do všech oblastí evropského života a kultury.⁸³ Katolická církev představovala až do konce 16.století všemocnou instituci, která jakékoliv odlišné projevy radikálně potlačovala. Názory, které byly v rozkolu s názory církve umlčovala, jejich autory označovala za kacíře a pronásledovala.⁸⁴ Ačkoli nebyla Itálie zapojena otevřeně do náboženských válek, podílela se určitou měrou na cenzuře a náboženském pronásledování. Došlo k ustanovení inkvizice a nařízení, jež vyplynuly z Tridentského koncilu byly vymáhány v plném rozsahu.

Striktní represe byly uplatňovány na všech, kteří nějakým způsobem podporovali myšlenky protestantismu. Situace se netýkala pouze teologických názorů, ale také filozofických a vědeckých teorií, jež mohly mít vliv na teologii. Řada myslitelů se tak dostala do konfrontace s inkvizicí, kdy museli odvolat své učení či byli nuceni odejít do exilu. V souvislosti s prohlubováním filozofického myšlení a s vytvářením dokonalejších vzorů fungování vesmíru bylo stále více evidentní, že ortodoxní víra nenabízí pro vzdělanou elitu vhodné modely a paradigmaty a přináší tak více otázek než odpovědí.⁸⁵ Ortodoxní náboženství z intelektuálního hlediska přestalo vyhovovat: [...] *je to filozofický systém příliš nezralý na to, aby dokázal provést člověka nově rodícím se světem. Někteří výjimeční duchové dokonce začínali tušit nástup alternativního paradigmatu založeného na racionalitě, logice a matematické přesnosti, paradigmatu, jemuž se jednoho dne začne říkat věda.*⁸⁶

⁸⁰ GORFUNKEL, CH.A. *Renesanční filozofie*, s. 53.

⁸¹ COPLESTON, F. *Dějiny filosofie III. Od Ockhama k Suárezovi*, s. 370.

⁸² KRISTELLER, P.O. *Osm filosofů italské renesance*, s. 97.

⁸³ Tamtéž, s. 97.

⁸⁴ [termínem *kacířství* se označují veškeré ideje nebo názory, jež jsou v rozporu s ortodoxním učením. Jednotu církve neohrožovalo jen kacířství, ale také nejrůznější frakce uvnitř instituce samotné, například střet mezi dominikány a františkány]. In: WHITE, M. *Antikrist Galileo*, s. 35.

⁸⁵ WHITE, M. *Antikrist Galileo*, s. 40.

⁸⁶ Tamtéž, s. 48.

V epoše renesance to byli přírodní filosofové, kteří vynaložili úsilí oprostit se ze závislosti na zavedených autoritách a tradicích. Snažili se formulovat nové teorie a aspirovali na zkoumání přírody novým způsobem. Přesto jsou v jejich myšlení mnohdy patrné aristotelské, platónské či jiné ideje, které nepředstavují jen zbytky překonané tradice, ale jsou zásadní součástí nového myšlení.⁸⁷

5.3 Přírodní filozofie a medicína na univerzitách

V období renesance se často přírodní filosofie a medicína vzájemně ovlivňovaly. Jako systematické se jeví rozlišení mezi renesanční akademickou a praktickou medicínou. Medicína, jež byla vyučována na univerzitách byla vcelku chápána jako umění (ars) či věda, jejímž výsledkem byla léčba nemocných. Naproti tomu tzv. praktikové měli tendence vytvářet a sepisovat různá pojednání, která složila jako teoretický základ pro jejich východiska v praxi.⁸⁸ Důležité je také rozlišení filosofických směrů vyučovaných na univerzitách a mimo ně.

„Zatímco na filosofických fakultách byl pěstován především aristotelismus, v mimouniverzitním prostředí se dařilo zejména platónismu, přestože toto rozlišení nebylo zdaleka ostré.“⁸⁹

Dle Nejeschleby hrála na univerzitách ústřední roli četba Aristotelových přírodně-filosofických spisů. Dalším zdrojem jsou pak rozšiřující se znalosti neznámých děl starověké tradice, které se na Západ dostaly prostřednictvím humanistů. V oblasti medicíny se za „nové“ texty považoval Hippokratovský a Galénovský korpus. Na lékařských fakultách pak postupem času Galén vytlačil četbu díla aristotelika Avicenny.⁹⁰ Návratem k antickým autoritám se renesancí otevřel prostor rétorice, změnila se forma bádání a s ní obraz filosofa a filosofie. Renesanční filosof nebyl svázán doktrínami, byl to badatel experimentátor, hledač skrytých pravd, lékař v harmonii se silami přírody.⁹¹ Renesanční filosofie se odklonila od arabské, židovské a křesťanské filosofie jako filosofii spjatých s náboženstvím a vydala se cestou filosofie jako racionálního tázání člověka po světě, po věcech.⁹²

„Avšak zdůraznění významu empirické zkušenosti a rozmach teorie poznání brzy přeměnily snahu o renesanci antických lékařských autorit v polemiku s nimi, v konfrontaci jejich teorií s konkrétními poznatky.“⁹³

⁸⁷ KRISTELLER, P.O. *Osm filosofů italské renesance*, s. 100.

⁸⁸ NEJESCHLEBA, T. *Kapitoly z renesanční filosofie*, s. 79.

⁸⁹ Tamtéž, s. 79.

⁹⁰ Tamtéž, s. 81.

⁹¹ GARIN, E. *Filosof a mág*. In: *Renesanční člověk a jeho svět*, s. 134.

⁹² Tamtéž, s. 139.

⁹³ NIKLÍČEK, L.; ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. s. 53.

5.4 Propojení patronů a lékařské vědy v akademické sféře

Vliv dvorů a jejich vládnoucích rodů na akademickou sféru je málo probádanou oblastí, u medicíny jako přírodní vědy zmiňuje Siraisi patronaci jako jednu z důležitých motivací pro písemné zaznamenávání lékařských dějin⁹⁴:

„V období (renesance) a i dál, pocházeli spisovatelé dějin ze všech kategorií literární společnosti. V jejich řadách najdeme tajemníky, sekretáře, humanitní učitele, univerzitní profesory ze všech možných oborů, členy duchovních řádů, právníky, ale také lékaře a příležitostně i dvořany, (například Sir Walter Raleigh), stejně jako šlechtice či patricije. Stejně tak různorodá je nepochybně i motivace pro zapisování historie medicíny, od touhy po dání na odiv humanitní erudice, občanské nebo rodinné pýchy, nebo pramenící z osobních zkušeností s dramatickými politickými nebo přímo válečnými zážitky až po přímý pokyn nebo povel patrona.“

Ve stejné úvodní kapitole v části „*Medicine and History*“ navazuje a popisuje typický tehdejší přesun lékaře z akademického prostředí univerzity na dvůr, kde pracuje přímo pro vládcu, často osobně pečuje o jeho zdraví a současně se stává jeho rádcem. Michele Savonarola (1385-1468) dává příklad, kdy si okolnosti jeho profesního života vynutily rozvinutí oboru lékařské historie. Savonarola se v průběhu své kariéry přesunul z akademického prostředí univerzity do světa dvoru, původně profesor praktikující medicínu na Univerzitě v Padově se stal dvorním lékařem na dvoře Ferrara, kde ovšem neposkytoval zdaleka jen lékařské rady, ale i celkové morální, politické a praktické rady přímo vládci Borsovi d'Este (1413-1471). V další generaci jiný dvorní lékař na dvoře Ferrara a jeden z nejznámějších humanistických lékařů, Niccoló Leoniceo, překládal do italštiny řecké historiky na přímou žádost svého patrona.⁹⁵

Siraisi dále rozebírá vliv prostředí dvora ve Ferrare na práce Savonaroleho. V 15. století zaznamenalo velký vzestup propojení medicíny a historie skrze příběhy o konkrétních pacientech a jejich případech. Mnoho autorů z řad lékařů a chirurgů se odhodlalo do svých prací připisovat takové konkrétní příběhy nebo historiky. Michele Savonarola je toho charakteristickým příkladem. V jeho pracích je vidět obraz přesunu z období působení na místě praktikujícího profesora na univerzitě v Padově k pozdější době, kdy působil jako lékař na dvoře Este ve Ferrare; přesun z akademického prostředí ke dvornímu, humanistickému a občanskému. Savonarola psal jak lékařská, tak obecná historická pojednání bez lékařského zaměření. Stejně tak jako patřily k jeho povinnostem na dvoře jak lékařské záležitosti, tak zcela obecné rady poskytované vládci. Celá jeho kariéra a dílo obsahují určitý vliv dvorního prostředí, raného humanismu a italského

⁹⁴ SIRAIISI, N.G. *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning*, s. 8 - 9.

⁹⁵ Tamtéž, s. 15.

občanského života. V jeho lékařských pojednáních se nejen objevují, ale i hrají důležitou roli skutečné příběhy, historiky i konkrétní praktické příklady.⁹⁶

Siraisi se dále zabývá otázkou, za jakých podmínek bylo možno rozšířit učební osnovy na univerzitách zejména pro lékařské obory, nebo i jen inovovat seznamy používaných textů, nebo překladů, o některé v té době nepoužívané antické texty (zejména zahrnutí některých spisů Hippokrata):

„Jednou z nejvíce formálních variant postupu bylo upravení stanov univerzity a seznamů učebních knih, nebo zavedení přímo nového profesorského nebo docentského místa. Takto například postupovala Univerzita ve Ferrare, když v roce 1562 přidala obor „Hippokrates v Řecku“. Mnohem častěji dostali významní profesori možnost přidat učební materiály dle svého vlastního výběru, to ale byla výsada jen takových, kteří měli velmi vysokou reputaci ve svém intelektuálním okolí, anebo se těšili výjimečně vysoké přízni lokálních patronů, kteří je v také věci osobně podpořili.“⁹⁷

5.5 Galénovská medicína v kontextu renesance

Po tisíciletém období bez jakékoli změny, kdy dominovalo jen přitakávání lékařské teorii známého řeckého anatoma a lékaře Galéna (Claudius Galenus 129-216), tak bylo v severní Itálii na přechodu mezi Středověkem a Renesancí studium lidské anatomie obnoveno. Severní Itálie od té doby těžila z pokroku v rehabilitaci pitev lidských ostatků, které se do té doby nekonaly již od 3. století před Kristem. Tato příznivá situace dovolila italským učencům vrhnout nové světlo na hmotu, ze které je lidské tělo tvořeno, a to až do té míry, že renesanční anatomie je často považována za „italskou vědu“.⁹⁸

Postupem času přestal Galénovský systém medicíny vyhovovat novým poznatkům. Nutnost vyrovnat se s nemocemi jakými byly mor či syfilis, nové anatomické objevy nebo léčiva, to vše se stále častěji dostávalo do nesouladu s dosud panujícími teoriemi.⁹⁹ Reakce na tyto nesrovnalosti byly mezi lékaři různé. Někteří Galénovské učení zcela zavrhlí a snažili se vytvářet a přicházet s teoriemi úplně novými. Druzí Galénovskou teorii dále používali a popisováním vlastních pozorování upozorňovali na konkrétní rozpory a nedostatky. Takováto soustavná činnost vedla v konečném důsledku k opuštění Galénovské teorie a položení základu nové moderní lékařské vědy založené na přesných pozorováních a měřeních.

⁹⁶ SIRAI, N.G. *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning* s. 66.

⁹⁷ Tamtéž, s. 76.

⁹⁸ PARENT, A. *Berengario Da Carpi and Renaissance of Brain Anatomy*, s.1-2. Staženo z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnana.2019.00011/full>

⁹⁹ SVOBODNÝ, P.; HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 34.

Kritika Galénova učení je patrná i u významného lékaře a profesora na Padovské univerzitě Andream Vesaliu (1514-1564). Jeho dílo *De corporis humani fabrika libri septem* věnované anatomii člověka vyšlo roku 1543 v Basileji a je považováno za základ vývoje medicíny. Vesalius sice programově na Galénovu anatomii navazuje, ale v mnoha aspektech se vůči tomuto lékaři vymezuje.¹⁰⁰

6 PATRONACE A RENESANČNÍ UČENCI

6.1 Paracelsus

Mezi lékaři, kteří projevili svůj nesouhlas s antickými autoritami, (Galénem, Hippokratem, Avicenou) byl například Paracelsus Theophrastus Bombastus z Hohenheimu (1493-1541). Paracelsus se narodil na roku 1493 v městečku Einsiedeln ve Švýcarsku. Jeho matka byla členkou Benediktinského kláštera a otec Wilhelm von Hohenheim, pocházel ze švábského rodu Bombastů von Hohenheim a pracoval jako lékař. Jeho otec však o své výsostné postavení přišel kvůli účasti na politickém spiknutí ve Stuttgartu v roce 1489. Vzdělání získával Paracelsus nejprve u svého otce, který do značné míry ovlivnil Paracelsovo životní směřování. Od roku 1502 Paracelsus se svým otcem (matka již nežila) Švýcarsko opouští a nový domov nachází v Korutanech. Zde navštěvoval Paracelsus benediktinskou klášterní školu a dostalo se mu tady mnoha poznatků z oblasti metalurgie a alchymie, jež mu byly bližší než klasické oficiální předměty jako latina nebo logika. Později se vydal na dráhu univerzitního studia, přičemž jich navštěvoval hned několik, neboť v té době bylo zvykem, že studenti putovali mezi univerzitami, aby získali co nejširší znalosti. Paracelsus se měl údajně vydat cestou medicíny.¹⁰¹

Nejprve získal roku 1511 titul magistra svobodných umění a poté odchází na lékařskou fakultu do Itálie (Padova a Ferrara). Ve Ferrare si také Theophrastus zvolil své jméno Paracelsus. Neexistují však záznamy, že by Paracelsus studium řádně dokončil. Roku 1515 Ferraru opouští a připojuje se jako vojenský lékař k armádám putujících Evropou. Prvním městem, kde se pokusil usadit byl Salzburk, zde působil jako lékař, později se pak jeho dalším útočištěm stal Neuburg, kde ho zaměstnal vévoda bavorský jako alchymistu. Zde také napsal své nejvýznamnější dílo o lékařské alchymii *Archidoxa*. Následovalo další putování po světě včetně návštěvy Basileje. Roku 1536 vydává své životní dílo *Die grosse Wundarzney (Velká chirurgie)*, kde shrnul své představy o medicíně. Paracelsus umírá 21. 9. 1541 v Salzburku. Jako příčina úmrtí se uvádí cirhóza jater způsobena častým kontaktem se rtutí nebo arzénem.¹⁰²

¹⁰⁰ NIKLÍČEK, L.; ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s. 52.

¹⁰¹ Haage, D.B. *Středověká alchymie*, s. 133

¹⁰² Tamtéž, s. 133.

Paracelsus je nahlížen obvykle jako filosof, lékař, alchymista a v jeho myšlení nebylo přesné hranice mezi těmito obory. Výrazným aspektem, který Paracelsa charakterizoval, byla jeho terminologie, kterou se vymezoval, a jež představovala zvláštní uchopení přírody, založené na vztahu makro a mikro kosmu. Ústředním pilířem Paracelsova světa byla víra v uspořádání kosmu, kde se přiklání k antickému názoru, že proces, ke kterému dochází v živých tělech (mikrokosmu), se odráží v procesech v kosmu (makrokosmu) a naopak.¹⁰³ Tento princip analogie vyjádřený vztahem mezi mikro-makro kosmem byl pro Paracelsa klíčem ke všem znalostem, především pak v lékařství a fyziologii. Procesy, které bylo možno vidět (i v laboratoři) byly určitou zašifrovanou stopou, jež odhalovala způsob, jakým funguje tělo. Paracelsus tak vidí spojitost stejných symbolů s procesy v přírodě. Paracelsus tak přichází s klasifikací nemocí jak podle příčin, tak projevů.

Nemoci rozdělil do pěti entit („jsoucností“) - možných důvodů nemoci:

- ens *astrorum*-síla hvězd
- *ens veneni* - otrava nebo porucha metabolismu
- *ens naturale* - přirozená konstituce osoby
- *ens spirituale* - jež působí duševní onemocnění
- *ens Dei* - nemoci seslané bohem

Hlavním znakem Paracelsovy léčby bylo léčení podobného podobným. V podobnosti tvaru či barvě rostliny s orgánem, tak vidí přímou souvislost. V přírodě pak Paracelsus spatřuje jedinečnou sílu a ve svém učení tak nechává přírodním silám značný prostor, neboť věří, že příroda sama vytváří nejlepší protilek a úkolem alchymisty je ho v přírodě najít.

Evropská renesanční alchymie byla postavena na sulfuro-merkuriové teorii principů síry a rtuti.¹⁰⁴ Paracelsus tuto teorii obohacuje ještě o jeden prvek a tou je sůl. Hippokratovo učení o čtyřech základních šťávách nahradil Paracelsus teorií, že v lidském těle působí síla (archeus), která vyrovnává a řídí tři základní principy lidského těla - síru, rtuť a sůl. Pokud tyto principy nebyly v rovnováze vznikla nemoc.¹⁰⁵ Paracelsus tak zastává názor, že člověk je tvořen třemi složkami: sírou, solí a rtutí, kterým odpovídá v duchovní rovině triáda duch, duše a tělo. Přidáním soli k síře a rtuti vytvořil Paracelsus první systém chemie, současně však tato inovace nepřinesla o moc více než že se systém síry a rtuti vrátil k duchu aristotelské čtveřice živlů (oheň, voda, země, vzduch). Nad těmito živly však stojí jejich duchovní ekvivalenty. (např. živlu vody odpovídá princip

¹⁰³ Ball, P. *Ďáblův doktor. Paracelsus a svět renesanční magie a vědy*, s. 167.

¹⁰⁴ Za autora *sulfuro-merkurové* teorie je pokládán arabský alchymista Džábír ibn Hajján- latinsky Geber (721-815). Tato teorie přichází s myšlenkou, že veškeré látky jsou jen sloučeninami síry a rtuti.

¹⁰⁵ NIKLÍČEK, L.; ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. s.52.

aquaster). Stejně tak je i člověk tvořen třemi principy tělo-sůl, duch-rtuť, duše-síra.

Paracelsus však ještě rozlišuje mezi duší iliastrickou (tu nalezneme přímo v srdci) a cagastrickou (ta se nachází na okraji srdce). Nesmrtelnou je pouze iliastrická duše, skrze níž člověk přijímá Boží slovo, jež působí v duši a pomáhá dojít zrození iliastrického těla. Tento proces je dán vírou, tzv. imaginací. Ta je zde chápána jako schopnost duše otisknout do hmoty projev své vůle. Tato magická operace přitom není nic proti řádu přírody, protože tu chápe Paracelsus také za magickou, příroda je sama projevem Boha (*Opus Magnum*). Svět je však poznamenán prvotním hříchem a příroda touží dojít svého původního stavu. Úkolem člověka tak je, aby prostřednictvím věd, pomohl přírodě uskutečnit procesy, jež se v ní dějí po staletí, ale ne vždy s uspokojujícím výsledkem. Alchymista je tak lékařem světa, stejně tak medik lékařem těla. Vše se má dít v souladu s Boží vůlí (láskou), ta spolu s filosofií, alchymii a astrologií tvoří základ lékařské vědy. Filosofií se myslela teorie o tom, jak svět funguje, v Paracelsově pojetí to bylo pozorování a analogická interpretace přírody. Látky se podle Paracelsa nevyskytují v přírodě v čisté podobě, nýbrž jsou skryté v nečistotách. Nedokonalé přírodní suroviny musí člověk přivést k dokonalosti cestou alchymie (*Amt Vulcani*).¹⁰⁶ Ústředním konceptem Paracelsovy alchymie tak byla snaha o oddělování nečistých látek od čistých a nalézání užitečných vlastností látek. Paracelsem praktikovaná léčba chemickými prostředky stála na počátku zrodu vědy zvané iatrochemie, kterou bychom mohli považovat za předchůdce dnešní farmacie.

Význam Paracelsa lze spatřovat především ve vytvoření hlubší vazby mezi alchymii a medicínou. Jeho cílem jako alchymisty nebyla „transmutace kovů“, ale snaha vytvořit lék proti nemocem. Otevřel tak cestu medicíně k novým léčebným postupům. K jeho odkazu se dnes hlásí řada oborů, jakými je například homeopatie nebo alternativní medicína. Jeho filozofická pozice není systematicky vyjádřená, ale je roztroušena ve většině spisů, kde se často ve svých úvahách vzdaluje od alchymie k celku světového dění a současně se vyjadřuje k vzájemně podmíněné polaritě člověka jako mikrokosmu a Boha jako makrokosmu. Lidský život a jeho zdraví je však stále vydáno na milost-nemilost Boží vůle.

6.2 Berengario da Carpi

Významným renesančním anatomem působícím v Itálii byl Jacopo Berengario da Carpi (1460-1530) též nazýván jen Carpi nebo Carpus (v textu bude užíváno jména Berengario, abychom se vyhnuli záměně s městem Carpi). Berengario se narodil kolem roku 1460 v severní Itálii v městečku Carpi do rodiny

¹⁰⁶ Ball, P. *Ďáblův doktor. Paracelsus a svět renesanční magie a vědy* s. 141

uznávaného holiče-chirurga, který mu poskytl první vzdělání v oblasti anatomie a chirurgie. Je prokázáno, že známý humanista a vydavatel (tiskař) Aldus Manutius (cca 1475-1531) mu poskytl další vzdělání v lékařském oboru, humanitním cítění a také v cizích jazycích, zejména v latině, ve které následně Berengario po celý život publikoval svá rozsáhlá díla.¹⁰⁷

V 80. letech 15. století se politická situace v oblasti Carpi změnila. Členové rodiny Pio se dostali do sporu se současným vedením města a pro uklidnění situace byl povolán vévoda z Ferrary, Ercole I., který ovšem situaci ještě více vyhrotil, a nakonec se sám prohlásil hlavou města Carpi. Berengario zůstal věrný rodu Pio a veřejně vystupoval proti novému režimu a proti vévodovi, za což byl odsouzen k zaplacení pokuty 100 dukátů nebo k uříznutí nosu, k čemuž nedošlo, protože jeho otec pokutu uhradil, příhoda ale způsobila, že se Berengario rozhodl opustit rodné město a přestěhoval se do Boloně, kde v roce 1489 získal lékařský doktorát.

Jeho umění a zkušenosti v chirurgii a schopnost přátelit se s vlivnými lidmi mu vynesla v roce 1502 místo vyučujícího učitele chirurgie, post těžko dosažitelný pro obyčejné cizince. Nakonec obdržel i boloňské občanství a místo profesora. Jeho zasloužená sláva a postavení, stejně jako blízký vztah k papežskému dvoru mu dovolily často cestovat za slavnými pacienty z jiných měst, včetně Florencie a Říma. Z několika cest uvedme rok 1494, kdy cestoval několikrát do Říma a jako jeden z prvních použil k léčení syfilis výtažky z guajakového dřeva a rtuť, což ho i přes nevelké úspěchy velmi proslavilo a přineslo mu značné jmění. Papež Klement VII. pro něj osobně poslal, aby léčil kardinála Pompeo Colonna (1479-1532), v tomto případě byla jeho léčba velmi úspěšná.¹⁰⁸

V roce 1517 byl Berengario povolán do Ancony, kde byl v bitvě vážně poraněn vévoda z Urbina, Lorenzo II. de' Medici (1492-1519). Zraněním byla fraktura lebky v týle a sní spojené trauma a šok. Berengario použil novátorskou proceduru, kterou pacienta ošetřil a ten se ze svého zranění plně uzdravil. O tomto případě a léčebném postupu sepsal známé pojednání „*Tractatus de fractura cranii*“, dedikované Lorenzovi a vydané poprvé v Boloni roku 1518. Jedná se o přelomovou práci v překvapivě moderním pojetí, s detailním popisem symptomů různých druhů poranění lebky, včetně prognóz, diagnóz, léčebných procedur, vyobrazení nástrojů a ilustrací chirurgických postupů. Kolem roku 1526 opustil Berengario Boloňu a přes Modenu se postupně usadil na dvoře ve

¹⁰⁷ PARENT, A. *Berengario Da Carpi and Renaissance of Brain Anatomy*, s.1-2. Staženo z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnana.2019.00011/full>

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 1-2.

Ferraře, kde se stal dvorním chirurgem vévody Alfonse I. d'Este (1476-1534) a působil zde až do své smrti.¹⁰⁹

Tento neúnavný lékař, chirurg a učitel anatomie našel dostatek odvahy odklonit se od Galéna a zkoumat nezávisle, objektivně a empiricky lidskou anatomii, a tak položit základy moderní neurovědy a neurochirurgie. Byl prvním, kdo prokazatelně pokládal ilustrace za velmi důležitou a nenahraditelnou součást vědeckého textu o anatomii, a předešel tedy i samotného Vesalia.¹¹⁰

6.3 Baccio Baldini

V čase morové epidemie a výskytu neznámých nemocí importovaných z nově objevených kontinentů se rozvinula více než kdy dříve sféra veřejně zdravotnických opatření. Byly vypracovávány zásady protiepidemického boje (karanténa), rozšiřovaly se předpisy v oblasti komunální hygieny (například nařízení o pitné vodě).¹¹¹ Komunální hygiena a „veřejné“ zdravotnictví nebyly záležitostmi jen samotných měst, ale staly se zčásti předmětem pozornosti panovníků.¹¹² Byl také ustanoven dozor, který dohlížel na dodržování stanovených nařízení a představoval součást náplně práce městských lékařů či *protomediků*, kteří hojně působili u evropských dvorů i jako poradci panovníků.¹¹³

Příkladem je Baccio Baldini (poznámka: jmenovec a člen rodiny známého florentského rytce), který začal svou kariéru jako profesor lékařské teorie na Univerzitě v Pise. Počátky jeho kariéry spadají do období úzké spolupráce univerzity a dvora, když Cosimo I. v roce 1543 univerzitu obnovil, fakulta byla v podstatě vytvořena z jeho poradců. V roce 1550 Baldini univerzitu opustil a přestěhoval se na florentský dvůr, kde strávil zbytek života jako vrchní úředník pro veřejné zdraví (*protomedico*) a osobní lékař vévodovy rodiny.¹¹⁴ Dle Siraisi lze ještě více vidět propojení s lokálním prostředím a praktickou aplikací u Baldiniho v explicitním propojení Hippokratova učení o vodním zdroji, jako zdroji lidského zdraví, zdravé psychiky, a dokonce i morálky, s místní kvalitou vody řeky Arno. Zde jsou zřetelně popisovány snahy vládce Cosima I. o péči o vodní zdroje ve světle Hippokratova učení. V Cosimově životopise (opakovaně Baldini upozorňuje na práce zlepšující zásobování vodou a zmírňující dopady povodní. Stejně tak v komentářích k Hippokratovu dílu uznale popisuje snahy omezovat povodně, zejména po záplavách, ke kterým za Cosimovi vlády došlo.

¹⁰⁹ PARENT, A. *Berengario Da Carpi and Renaissance of Brain Anatomy*, s.1-2. Staženo z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnana.2019.00011/full>, s. 3.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 13.

¹¹¹ NIKLÍČEK, L.; ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s. 54.

¹¹² SVOBODNÝ, P.; HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 44.

¹¹³ NIKLÍČEK, L.; ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s.54.

¹¹⁴ SIRAI, N.G. *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning*, s. 94-95.

Dále věnuje Baldini mnoho práce srovnávání kvality vod řek Arno a Tibery, což je jeden z prvních příkladů aplikace Hippokratova učení do reálných místních poměrů a současně důkaz významného vlivu vládce a jeho činů na vědecké práce vytvářené na jeho dvoře.¹¹⁵

Výše uvedená interakce lékaře se dvorem podává jasný důkaz o tom, že výskyt lékaře nebyl omezen pouze na univerzitní půdu, naopak jeho služby byly vyžadovány i v prostředí renesančních dvorů. Zde se lékařovo pole působnosti neomezovalo jen na léčení, ale vyvíjelo se i jinými směry v závislosti na potřebách panovníka. Příkladem lékaře a přírodního filosofa působícího pod patronací na renesančním dvoře je postava Marsilia Ficina (1433-1499).

6.4 Marsilio Ficino

Marsilio Ficino (1433-1499) se narodil ve Figline nedaleko Florencie. Vzdělání dosáhl na Florentské univerzitě nejprve v humanistických oborech a později i ve filosofii a medicíně. Kristeller se však domnívá, že Ficino nedosáhl žádného akademického titulu.¹¹⁶ Fakulta medicíny byla roku 1473 na popud rodu Medici přesunuta do Pisy. Přibližně v této době se město potýkalo s nedostatkem lékařů a Ficino si tak mohl bez obtíží zajistit široké klinické uplatnění, než na jaké by měl vzhledem ke svým podle Copenhavera povrchním školním znalostem právo. Nebylo neobvyklé, že většina znalostí byla předávána mimo akademickou půdu, nejčastěji profesionálními konzultacemi nebo získávána osobní zkušeností. Stejně tomu tak bylo i v případě Ficina, který se vzdělával od svého otce, který působil ve službách rodu Medicejských.¹¹⁷

Roku 1456 začíná Ficino studovat řečtinu se záměrem probádat původní texty Platónské filosofie. O šest let později obdržel Ficino od svého patrona Cosima de' Medici dům v Careggi a také jeho prostřednictvím se mu dostalo do rukou několik řeckých rukopisů.

Ke stejnému roku 1462 bývá datován vznik Platónské akademie ve Florencii. Je pravděpodobné, že název „akademie“ byl převzat z Platonovy akademie založené roku 357 př.Kr. která představovala organizovanou instituci a jež si kladla za cíl stát se nástrojem kvalitativní proměny společnosti: *„Zásadních společenských změn, tedy i proměny politické, se mělo dosahovat všestrannou výchovou nadaných, už náležitě poučených mladých lidí, metodou přísné vědy, přičemž teoretický, etický i estetický základ měla poskytovat právě filosofie jako věda o univerzu, nikoli náboženství, kult či magické praktiky. Soustavnou kritickou diskuzí a cílenou přípravou na ni byli tito mladí adepti vedeni*

¹¹⁵ SIRAI, N.G. *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning* s. 96.

¹¹⁶ KRISTELLER, P.O. *Osm filosofů italské renesance*, s. 49.

¹¹⁷ COPENHAVER, B.P. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 188.

*k tomu, aby principiální potřeby společnosti náležitě pochopili, vzali je za své a byli pak v příhodný čas také schopni se aktivně zasahovat o blaho své obce.*¹¹⁸

V případě renesanční Platónské akademie se jednalo spíše o volně organizovaný kruh přátel, milovníků antické filosofie a literatury sdružených kolem Marsilia Ficina a v úzkém vztahu s rodem Medici. Dle Kristellera zde probíhala soukromá čtení z Platóna, konaly se neformální diskuse se staršími členy kroužku nebo v malém kruhu recitace vzletných řečí, Ficinem označované jako *declamationes*, pořádaly se veřejné přednášky o Platónovi a Plotinovi. Ficina v akademii navštěvovali významní představitelé jak z Itálie tak i ze zahraničí a Ficinova korespondence složila nejen jako způsob pro udržení těchto vazeb se členy akademie, ale i k podnícení zájmu o její činnost.¹¹⁹

Ficinova patronace na dvoře Medicejských měla zásadní vliv na jeho filosofickou a překladatelskou tvorbu. Na pokyn svého patrona byl Ficino pověřen překladem Platóna a k jeho úspěšnému dokončení došlo před rokem 1469. V tomto roce také napsal Ficino slavný komentář k Platónovu *Symposiu* a posléze svou hlavní filosofickou práci Platónská filosofie (*Theologica Platonica*).

Ficinovy překlady Platóna začaly novou éru v historii florentského Platonismu. Zatímco v první éře byli čtení Platón a Aristoteles jako přední zástupci řecké literatury, v dalším období, které nyní začalo (překlady byly zkompletovány v roce 1469) začal vznikat dojem, že tito filozofové byly v základu jaksi v opozici, což byl přístup, který by v Antice ani mezi Byzantinci nebyl pochopen. V éře následující se mnoho florentských humanistů přímo přiklánělo k Platónově přístupu.¹²⁰ Ficinův platonismus čerpal z mnoha zdrojů nejen z díla samotného Platóna, ale i ze spisů, které byly připisovány například Hermu Trismegistovi či Zoroastrovi. Jak uvádí Lohr, Ficino byl Cosimem Medicejským pověřen přeložit do latiny soubor spisů Corpus Hermeticum, připisované právě Hermovi Trismegistovi.¹²¹ Kontakt Ficina s texty novoplatoniků se staly podnětem jeho zájmu o magii a inspirovaly ho k tvorbě vlastní teorie magie, kterou předložil ve svém díle *De Vita Libri Tres*. Ficinovo astrologicko-magické pojednání se skládalo ze tří částí. I. *De Vita Sana De cura valetudinis eorum qui incumbunt studio litteratum* (O léčbě lidí, kteří se soustavně věnují studiu), II. *De vita Longa* (O dlouhém životě) a III. *De Vita Coelitus Comparanda* (Jak obdržet život z nebes). V první knize se Ficino zabývá tématem denního režimu, životosprávy profesionálních učenců. Druhá kniha je pak věnována učencům staršího věku

¹¹⁸ SVOBODA, J. Ke kořenům Akademie. *Akademický bulletin Oficiální časopis Akademie věd ČR* (únor 2011).

¹¹⁹ KRISTELLER, P.O. *Osm filosofů italské renesance*, s.51.

¹²⁰ LOHR, H. CH. *Metaphysics*. In: SCHMITT, CH.B.; SKINNER, Q. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, s. 568 -569.

¹²¹ Tamtéž, s. 568-569.

a Ficino se zde věnuje například tělesné teplotě nebo léčbě melancholie, která se objevuje i v několika receptech v první knize. Poslední třetí kniha je zaměřena na astrologii a je zde předložena filosofická teorie magie společně s praktickými radami. Ficinova magie je přirozená a sám Ficino magii chápe jako svého druhu medicínu.¹²²

„Ficinova magická medicína je physica: je to umění a věda lékaře, physicus, pro jehož praxi najdeme objasnění ve filosofii přírody. Medicína tohoto druhu působí na hmotu, na látku, a její výkony jsou fyzikální, nikoli rituální či náboženské povahy. Pacient jakožto lidský jedinec je sice složen z duše a těla, nicméně magické léčení začíná u těla; tělo pak prostřednictvím ducha působí na duši a mysl.“¹²³

Ficinova pozornost se tak primárně soustředí na tělo, které pokud je zdravé může příznivě působit prostřednictvím ducha na duši a mysl. Kniha *De triplici vita* byla vydána roku 1481 a Ficino ji celou věnoval Lorenzu Medicejskému, což poukazuje na Ficinův kladný vztah k patronaci rodem Medici.

¹²² COPENHAVER, B.P. In: HANKINS, J. *Renesanční filosofie*, s. 190.

¹²³ Tamtéž, s. 190.

7 INSPIRAČNÍ VLIVY V ČESKÝCH ZEMÍCH

7.1 Pietro Andrea Mattioli

Pietro Andrea Mattioli (1501-1578) byl renesanční lékař a botanik italského původu. Vystudoval lékařství na univerzitě v Padově. Od roku 1554 žil v Čechách, kam přesídlil jako dvorní lékař Ferdinanda Tyrolského (1529-1595). Svůj herbář napsal již v roce 1544 v Benátkách.

Během Mattioliho pobytu v Čechách v letech 1554-1568 došlo za přispění panovnické rodiny k vydání jeho herbáře v českém a německém překladu. V české verzi se překladu zhostil Tadeáš Hájek z Hájku (1525-1600) a vydal herbář v roce 1562 pod názvem „*Herbář, jinak bylinář velmi užitečný*“ u Jiřího Melantricha. Kniha obsahuje informace o jednotlivých rostlinách, jejich vzhledu, vlastnostech a výskytu. Rostliny jsou zde popisovány prostřednictvím různých smyslových vjemů, které nám slouží k tomu, abychom poznali přirozenost rostlin, na jejímž základě jsme pak schopni dedukovat účinky a využití rostlin.

Takto píše například o heřmánku (rmen): „*Rmen, jinak heřmánek, je známý všem a velmi obyčejný. Prut má loketní a pouští jich několik od kořene. Lístička má okrouhlého, malého, vlasatého, a velmi mnoho. Květ při vrchu jako řimbaba, hlavičky žluté a okolo lístičko bílé, takže tvářnost slunce zdají se míti. Koření má tenké a nehluboko. [...] Vaření rmen a i s kvítím a pití, zimnice, při kterých není otoku na vnitřních oudech, rozpouští a rozhání, a nejvíc ty, kteréž bývají z plnokrevnosti a z zacpání průduchův těla.*“¹²⁴

Nebo dále například o mandragoře:

„*Mandragora jest dvojí, samec a samice a žádná neroste v čechách; ale poněvadž kůry od kořene v apatékách do lékařství potřebují [...] nevidělo mi se jí mlčením pomínouti. Roste pak mandragora ve Vlaších, v Apulii na hůře Garganské, odkavadž kůry od kořene jejího i také jablíčka každého roku do Germanii k nám přinášejí. A mnozí mají mandragory také na zahradách, a viděl jsem obě dvě v Římě, v Neapoli, v Benátkách. [...] obě dvě mandragory jsou přirození studeného na třetím stupni. Mají také při sobě něco horkosti a v jablíčkách jest mokrost; protože spánlivost uvodí.*“¹²⁵

V jednotlivých kapitolách svého herbáře popisuje Mattioli rostliny pomocí smyslů. Detailně se tak zabývá například jejich tvarem nebo vůní. Nechybí ani uvedení místa výskytu dané rostliny nebo návody na přípravu léčiv. Všechny rostliny uvedené v herbáři jsou zde také názorně ilustrovány. Protože jsou ilustrace černobílé, dává si Mattioli záležet na důkladném líčení barev u každé rostliny. Často se tak například dopodrobna věnuje různým odstínům zelené

¹²⁴ MATTIOLI, O.P. *Herbář, jinak bylinář, velmi užitečný*. Překlad Tadeáš Hájek z Hájku, s. 235.

¹²⁵ Tamtéž, s. 283.

u listů rostlin. Protože byla rostlina v renesanci chápána jako celek, musela být tak i zobrazována. Z tohoto důvodu je většina rostlin znázorněna i s kořenem. Na základě takového zobrazení pak bylo velmi lehké rostlinu určit.

7.2 Jan Jessenius

Jan Jessenius, někdy zvaný Jan Jesenský, je jednou z nejznámějších postav české lékařské vědy v období renesance. Popularizace jeho osoby jako historické postavy mírně pokřivila skutečné objektivní a doložitelné historické informace, které o jeho životě a díle máme. V učebnicích dějepisu, filmech i populární literatuře se lze s jeho postavou setkat ve formě věhlasného lékaře a myslitele, který jako první provedl veřejnou pitvu v Českých zemích, byl přítelem císaře Rudolfa II., a který nakonec nešťastně skončil na Staroměstském náměstí na popravišti po bitvě na Bílé hoře. Historická postava Jana Jesenského je co možná nejvíce objektivně zpracována v monografii Josefa Polišínského (*Jan Jesenský - Jessenius*), který se obsáhle věnuje doložitelným a doloženým faktům a rozebírá a vyvrací nepravdivá tvrzení o jeho životě.

Jan Jesenský se narodil v polské Vratislavi v roce 1565, ale jeho otec pocházel ze slovenské obce Jaseno, proto se Jessenius (latinská podoba slova Jesenský) tituloval přízviskem *de Magna Jessen*.¹²⁶ To je důvod, proč si jeho postavu můžeme zařadit do uherského království a mohou si na ni činit nárok jak Slováci, tak Maďaři. Polští historici mají jasno, v Jesseniově době nebyla Vratislav součástí Polska a tak se o něm v polských učebnicích nepíše.

Dle Polišínského mluvil Jan Jesenský jen německy, čeština, slovenština, maďarština ani polština mu nic neříkala. Vratislav byla v 16. století německy mluvícím městem, kde převládalo luteránství. Ve Vratislavi absolvoval gymnázium, posléze studoval filozofii a medicínu na univerzitě ve Wittenberku, Lipsku a proslulé lékařské fakultě v Padově. Po studiích působil krátce jako lékař ve Vratislavi, v roce 1593 začal vyučovat na univerzitě ve Wittenberku anatomii a chirurgii a zde zastával funkci děkana a následně i rektora.¹²⁷

V roce 1602 přesídlil do Prahy, podle některých pramenů se snažil prosadit na dvoře Rudolfa II., což se mu však dle doložitelných informací nepodařilo a přesídlil tak v roce 1608 nebo 1609 do Vídně, kde vstoupil do služeb Matyáše Habsburského. V roce 1616 se stěhuje zpět do Prahy a ukončuje tak svou činnost na dvoře Matyáše. V následujícím roce dostává významnou nabídku stát se rektorem pražské univerzity, kterou přijal. Na univerzitě rozšířil učební plán o výuku o medicíny, kterou sám vyučoval. Jako vedoucí představitel univerzity spojené se stavovskou opoziční politikou se později připojil ke

¹²⁶ NEJESCHLEBA, T. *Jan Jesenius v kontextu renesanční filosofie*, s. 18.

¹²⁷ Tamtéž, s. 14.

stavovskému povstání proti Habsburkům. V roce 1618 byl krátce zatčen ve Vídni a po návratu do Prahy a po smrti Matyáše se v roce 1619 proti Habsburkům definitivně a veřejně vyhrazuje.¹²⁸ Jan Jessenius byl zatčen několik měsíců po bitvě na Bílé hoře a jako příslušník měšťanské inteligence, vrcholný představitel pražské univerzity a politická osoba byl spolu s českými pány 21. června 1621 popraven.

Jesseniovo dílo

Jesseniova studia na univerzitě v Lipsku vyvrcholila tzv. lipskou dizertací, datovanou do roku 1587, ale vydanou až v roce 1618 jako přílohu útěšné řeči, proslovené šoproňským pastorem nad hrobem Jesseniovy manželky Marie Felsy v roce 1612.¹²⁹ Nejeschleba při studiu lipské dizertace o nesmrtnosti duše poukazuje na neshody s obecně přijímanými dějinami pronikání metafyziky do protestanského prostředí, pokládá otázky odkud Jessenius čerpal aristotelsko-tomistické řešení a rovnává práci se spisy Pietra Pomponazziho, Chrystostoma Javelliho, který reprodukoval filosofické argumenty založené na tvrzení, že Tomáš Akvinský a ne Aristoteles vytvořil platný důkaz o nesmrtnosti duše. Časové nesrovnalosti a faktické nenávaznosti vysvětluje Nejeschleba možností, že vlastní práce byla doplňována a upravována mnohem později, a že hlavní inspirací byla Jesseniova studia na univerzitě v Padově:

„Zdá se tedy více než pravděpodobné, že Jessenius ve svém pojednání o nesmrtnosti duše vychází z myšlení svých padovských učitelů, a že tedy jeho práce přinejmenším z velké části vznikla později, než sám uvádí.“¹³⁰

Jessenius se zapsal v roce 1588 ke studiu filozofie a medicíny na Gymnasium Patavium, univerzitu v Padově. Ta sice neměla samostatné lékařské ani teologické fakulty, ale teologie, filozofie a medicína ve skutečnosti institucionálně odděleny byly. Zvláštním rysem bylo řízení univerzity benátským patriciátem, který chránil školu a studenty před činností inkvizice a cenzury. Z hlediska medicíny se nemohla s padovskou univerzitou žádná jiná univerzita poměřovat, na čemž měl zvláštní zásluhu lékařský humanismus přenesený z Ferrary a spojený především s Niccolou Leoniccenem. Jeho nedogmatický přístup ke starověkým lékařským autoritám, zvláštní aplikace humanistických studií v medicíně, pokročilá anatomická a fyziologická bádání a důraz na výuku praktické medicíny brzy upevnila věhlas univerzity a přivedla další osobnosti jako Andrease Vesalia (1514-1564), a jeho pokračovatele Gabriela Fallopiho (1523 - 1562) a Girolama Fabricia ab Aquapendente (1533-1619). Poslední jmenovaný byl Jesseniovým učitelem a velkou inspirací.

¹²⁸ POLIŠENSKÝ, J. *Jan Jesenský- Jessenius*, s.40-70.

¹²⁹ NEJESCHLEBA, T. *Jan Jessenius v kontextu renesanční filosofie*, s.39.

¹³⁰ Tamtéž, s. 48.

Roku 1591 získal Jessenius doktorát z medicíny za závěrečnou práci „*O onemocnění žluči při třídenní zimnici*“, práci založenou na Galénovských principech a klasické antické teorii. Získal zároveň doktorát z filozofie za dílo „*Pro Vindiciis contra tyrannos*“ (*O nároku lidu na odpor proti tyranům*). Jako nekatolík nezískal doktorát přímo od padovského univerzity, dostal doporučení, na základě kterého mohl být promován jakoukoli evropskou univerzitou. Jessenius tak odcestoval do Prahy a zde byl prohlášen doktorem filozofie a medicíny císařským velkoalmužníkem Jacobem Chimarraem.¹³¹ Důvod pro tento postup mohl být i finanční, samotná promoce byla placena žadatelem, což v případě univerzity bylo jistě mnohem náročnější než u císařského úředníka v Praze.

V Praze se snažil využít dedikace své dizertační práce, kterou věnoval císaři Rudolfo II., ale prosadit se u císařského dvora se mu nepodařilo. Vrátil se do rodné Vratislavi a začal zde provozovat lékařskou praxi. Novým cílem si zvolil drážďanský dvůr sasko-výmarského vévody Friedricha Wilhelma. Tomu věnoval svou novou knihu *Zoroaster. Nová, stručná a pravdivá filosofie o universu* (1593). Vratislavského lékaře a učence vévoda krátce nato jmenoval svým osobním lékařem a v roce 1594 jej ustanovil profesorem chirurgie na wittenberské univerzitě.¹³²

Zde Jessenius působil jako mimořádný profesor chirurgie, posléze jako řádný profesor anatomie a v roce 1597 zastával funkci rektora univerzity. Volbě rektorem opět předcházela dedikace dalšího spisu saskému kurfiřtovi, čímž jsou jasně doloženy osobní vazby patrona a způsob, jakým bylo možno formovat kariéru v renesanční době.

Dle Nejeschleby Jesseniovo dílo nedosahuje úrovně padovských profesorů či dalších v Itálii působících autorů, jejich filozofii samostatně nerozvíjí, spíše jen reprodukuje a jeho činnost v zaalpském prostoru charakterizuje jako propagaci italské renesanční filozofie, a to nejen aristotelského typu.¹³³

„*Jednak se Jessenius ve své padovské dizertaci „O božské a lidské filozofii“ hlásí k padovskému aristotelismu Francesca Piccolominiho, který byl výrazně ovlivněn platonismem, jednak v knize Zoroaster referuje i o platónsky orientované filozofii Francesca Patriziho, respektive chaldejsko-hermetické moudrosti. Filozoficky zůstal Jessenius nevyhraněn, snad vlivem projektu sjednocování Aristotela a Platóna, který převzal také od Piccolominiho, jak ukazují dedikace k jeho vydání „Výtahu všeobecné filozofie“ Girolama Savonaroly. Nicméně v tomto projektu nepokračoval systematicky ani originálním způsobem, přestože jeho padovská disertace, lipská disertace O nesmrtelnosti duší i kniha O těle a duši universa vykazují tendence spojit aristotelismus*

¹³¹ POLIŠENSKÝ, J. *Jan Jesenský- Jesenius*, s. 24.

¹³² NEJESCHLEBA, T. *Jan Jesenius v kontextu renesanční filosofie*, s. 77-78.

¹³³ Tamtéž. s. 203.

a platonismus, avšak víceméně eklekticky, při souběžném zachování aristotelského rámce."¹³⁴

Jessenius ve wittenberských disputacích vychází z aristotelské přírodní filozofie, v disputacích *O příčinách sympatie a antipatie* a *O periodách plození a lidského života* odmítá okultní vysvětlení přírodních jevů a kloní se k naturalismu, ale i zde pozitivně nepřijímá atomismus.¹³⁵ Co se týká Jesseniova díla v oblasti kosmologie přednáší o různých kosmologických koncepcích a modelech. V *Zoroastrovi* o geocentrickém modelu s rotací Země, v edici Savonaroly o tradičním ptolemaiovsko-aristotelském systému a v neposlední řadě referuje o systému dánského astronoma v díle *O životě a smrti Tychona Brahe*. Jessenius se i v lékařské oblasti nedrží jedné teorie, přiklání se k různým teoriím a postupům, provádí pitvy živočichů po vzoru alexandrijských anatomů, hlásí se k Vesaliovi i ke Galénismu, a současně obdivuje svého učitele Girolama Fabricia ab Aquapendente a jeho aristotelský přístup. Navíc provádí veřejné pitvy, mužů žen i dětí, ale spíše se snaží popularizovat renesanční filozofii a přírodní vědy, než by přispíval přímo k jejich rozvoji.¹³⁶

Ačkoli se Jesseniovi nepodařilo navázat spojení se dvorem Rudolfa II., našel si v Praze cestu ke stavovské společnosti a ještě více prohloubil své styky s akademickým prostředím. Jesseniovo dílo a pedagogické působení je spojovacím můstkem mezi italskou renesancí a územím střední Evropy. Jessenius vytvořil předpoklady pro další rozvíjení renesančního přírodního bádání mimo původní oblast jejich vzniku a pro tuto zprostředkující úlohu přiznává Nejeschleba Janu Jesenskému - Jesseniovi zasloužené místo v dějinách filozofie.

¹³⁴ NEJESCHLEBA, T. *Jan Jesenius v kontextu renesanční filozofie*, s.203.

¹³⁵ Tamtéž, s. 204.

¹³⁶ Tamtéž, s. 204.

8 MAGIE

Dějiny magie velmi ovlivnilo období na přelomu středověku a renesance, kdy se florentská platónská akademie věnovala rozvoji přírodní filozofie, v čele s jejími významnými představiteli Marsiliem Ficinem, a Giovannim Pico della Mirandolou.

Vliv platonismu a neoplatonismu, vliv křesťanské kabaly a hermetické spisy přinesly nový zájem o magii. V roce 1460 byly přivezeny rukopisy hermetických spisů z Makedonie do Florencie, Cosimovi d' Medici je přivezl mnich Leonardo da Pistoia, jeden z těchto spisů donutil Ficina přerušit práce na překladech Platóna a přeložil jeden z hermetických spisů, Poimandra, který byl následně v roce 1471 i vydán. Ficino a Pico della Mirandola se neshodovali v pojetí astrologie, oba ale oceňovali magii, Ficino zejména magii založenou na přírodě a jejích skrytých silách, magii naturalis. V souboru Ficinových neoplatónských spisů bylo mnoho podnětů pro rozvoj teoretické či filozofické magie, které na Pico della Mirandolu velmi zapůsobily a ten se začal ve svém díle věnovat obhajobě magie, především v jeho nejslavnějším díle *Oratio de dignitate hominis*.¹³⁷

Další velkou osobností dějin magie té doby byl Thomas Campanella (1568-1639), známý jako autor utopie Sluneční stát. Tento dominikán studující kabalou byl obviněn a obžalován, že studuje teologii s pomocí ďábla, napsal spisy o magii i o astrologii. Potíral aristotelismus a byl zapojen do politického spiknutí, ale nakonec odešel do Paříže, kde dožil pod ochranou kardinála Richelieua. Je zde zmíněn především jako příklad vlivu patrona. Z hlediska dějin magie se renesanční Itálie neomezuje jen na florentskou akademii, jak ukázal Burckhardt, považoval například Norcii a za hnízdo čarodějnictví, kde se to hemžilo nekromanty, čarodějnicemi a žebravými mnichy.¹³⁸

8.1 Giordano Bruno a magie

Jednou z neučenějších a nejvýraznějších osobností renesanční filozofie a také filozofů magie je Giordano Bruno (1548 - 1600), který se v oboru magie proslavil především svým dílem o přirozené magii *De magia physica*. Filosofickou orientací byl panteista, zastával myšlenku, že příroda je Bůh ve věcech, že hmota má v sobě duši a že vše materiální je oduševnělé. Ve spise *Sigilli sigillorum* chválil vysokou úroveň egyptské magie, rozlišoval magii božskou, spirituální a přirozenou. Magii popisoval jako schopnost vyvolávat příčiny. Ústředním pojetím jeho magie byla kontrakce duše, pojem vyjadřující vztah k principu sympatií a antipatií, vyjadřuje duševní interakci s principem, že vše jsoucí má

¹³⁷ NAKONEČNÝ, M. *Magie v historii*, s.81.

¹³⁸ Tamtéž, s. 84.

vztah ke všem ostatním jsoucnům, a tedy každá jedinečná duše vytváří síť sympatií a antipatií. Je-li tedy svět podstatou duševní, lze duševně na přírodu působit a příroda může působit na duši. Magické aspekty takových vzájemných působení popsal v díle *De triplici minimo et mensura*.¹³⁹

8.2 Giovanni Pico Della Mirandola

Giovanni Pico della Mirandola, slavný renesanční filozof označovaný svými současníky jako kníže svornosti, a to zejména protože se celý život snažil prokázat soulad (svornost) všech filozofických směrů. Proslul svým dílem *Oratio de dignitate hominis*, které bylo na svou dobu velmi moderní a populární, částečně také proto, že vyvolávalo mnoho rozporů a interpretačních sporů. Mirandola byl přesto ceněn i filozofy 20. století.¹⁴⁰

Giovanni Pico se narodil v roce 1463 v severní Itálii ve městě Mirandola, ve vládnoucí šlechtické rodině jako mladší syn, nebyl tedy předurčen k převzetí dědictví, ale byl vyslán na duchovní dráhu. Studia začal v Boloni, kde se věnoval kanonickému právu, po osvojení latiny a řečtiny a pod vlivem humanistických studií se chtěl věnovat spíše literatuře, a tak v roce 1479 odchází do Florencie, pak do Ferrary a nakonec studuje v letech 1480 - 1482 na univerzitě v Padově. Mirandola nebyl od začátku své práce zcela jednoznačně přikloněn k filozofii, jeho první dílo je přesto východiskem pro jeho veškerou další filozofickou činnost, ale rozebírá vztah filozofie a poezie, respektive filozofie a literárního humanismu. První jeho práce se skládají z dopisů, adresovaných florentskému vládci Lorenzovi d' Medici a benátskému humanistovi Ermolau Barbarovi, kde se věnuje básníkům Petrarcovi a Dantemu, obhájuje scholastické myslitele, což je nezvyklé pro renesanční kontext, kdy Mirandolovi současníci scholastiky často kritizovali a vymezovali se k nim spíše negativně.¹⁴¹

Po sepsání dopisů odjíždí Mirandola do Paříže, aby se seznámil se scholastickou středověkou filozofií, kterou obhájoval proti humanistické kritice. Na jaře roku 1486 se vrací do Florencie a zde se připravuje na zamýšlené disputace. Mezitím prožije krátký milostný román v Římě s vdanou ženou, po kterém ho od žaláře zachrání osobní zásah Lorenza d' Medici.¹⁴²

Následně se uchýlí do ústraní a věnuje se filozofii, sepisuje *Komentář ke kancone o lásce Girolama Benivieniho* (tzv. *Commento*), kde kritizuje Ficinovu metafyziku lásky, které ale nebylo za jeho života vydáno. Naopak tomu bylo s jeho následujícím dílem 900 tezí, *Conclusiones (Teze)*, které Mirandola vydal

¹³⁹ NAKONEČNÝ, M. *Magie v historii*, s. 83-84.

¹⁴⁰ NEJESCHLEBA, T. „Kníže svornosti“ Giovanni Picco della Mirandola. In: MIRANDOLA P. *O důstojnosti člověka*, s. 7-8.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 9-10.

¹⁴² Tamtéž, s. 12-13.

v roce 1486 a rozeslal významným učencům jak v Říme tak na univerzitách, s pozvánkou na připravovanou římskou disputaci, s cílem shromáždit co nejvíce odborníků a nejvyšších představitelů církví, sekt a národů, což bylo v souladu s jeho celoživotní strategií svornosti. Tato snaha se nesetkala s pozitivním ohlasem, naopak jeho protivníci prohlásili třináct z jeho tezí za nepravověrné, heretické a šest za podezřelé. Papež Innocenc VIII. jeho teze odsoudil jako celek, a tak se zamýšlené disputace vůbec nekonaly. Soubor tezí obsahuje myšlenky vůdčích osobností národů, myšlenky latinské scholastiky, arabských myslitelů, řeckých peripatetiků, pythagorejců, chaldejských teologů, hermetiků a židovské kabaly. Následují filozofické konkluze, paradoxní a teologické konkluze, o matematice a numerologii, o Zoroastrovi, o magii a kabalistické konkluze potvrzující křesťanské náboženství.¹⁴³

Nepřekvapí, že při tak rozsáhlém přístupu bely některé z tezí nařčeny a posléze i obviněny z hereze, zejména ty, které se týkaly christologických témat, eucharistie, využívání magie a kabaly pro poznání Kristova božství a problému přirozenosti božského intelektu.¹⁴⁴

Další a nejvýznamnější a určitě nejslavnější z Mirandolových prací bylo *Oratio de dignitate hominis*, které mělo být úvodním projevem na plánovaných disputacích. Tato řeč nakonec neproběhla a tiskem byla vydána až po autorově smrti, jeho synovcem Gianfrancescem Pico della Mirandola v souborném vydání Giovaniho prací *Opera omnia* v roce 1496.¹⁴⁵

Dle Burckhardta je *Oratio* jedním z nejvznešenějších odkazů oné kulturní epochy. V úvodu své práce se Mirandola zabývá úvahami o důstojnosti člověka, čerpá přímo z biblických představ, z antického určení člověka, ze starokřesťanských nauk a pro jeho práci je dalším zdrojem především Marsilio Ficino. Jeho koncepce důstojnosti člověka, která je na rozdíl od jiných humanistických děl součástí metafyzických spekulací, vychází z novoplatónské koncepce hierarchicky uspořádaného universa a hledá spojnici mezi světem andělských inteligencí a světem elementů. Mirandola nepovažuje tyto humanistické a novoplatónské koncepce za mylné, ale podle něj nevystihují plně povahu lidské důstojnosti, jeho vlastní řešení je originální s revoluční, představuje totiž vlastní podobu mýtu o stvoření. V této slavné pasáží Mirandola kombinuje platonismus s biblí, podle Nejeschleby jde o zcela nové paradigma filosofické antropologie, kdy bytí je výsledkem činnosti. Teze o revolučním novátorství Mirandolovy antropologie, v níž je člověk volící svou přirozenost

¹⁴³ NEJESCHLEBA, T. „Kníže svornosti“ Giovanni Picco della Mirandola. In: MIRANDOLA P. *O důstojnosti člověka*, s. 14-15.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 18.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 19.

vyňat z kosmologického řádu, je velmi rozšířená a je přijímána mnoha historiky.¹⁴⁶

Skutečnost, že člověk má schopnost stát se tím, čím chce, jej podle Mirandoly vede k tomu, aby toužil po cíli nejvyšším, po sjednocení s Bohem. Právě tato novoplatónská představa návratu k původnímu Jednu, je jedním z hlavních prvků jeho nové filozofie, která je vlastním tématem *Oratia* a je představena i v *Conclusiones*. Mirandola se snaží ukázat, že všechny filozofické a myšlenkové tradice usilují o tento cíl v podstatě shodně, jen s jinými slovy, a hlásí se k myšlence výstupu k Bohu.¹⁴⁷

V poslední části *Oratia* shrnuje Mirandola obsah svých tezí, zdůrazňuje, že v jeho vlastních mu jde o prokázání souladu všech myslitelů, považovaných obecně za neslučitelné, upozorňuje na význam metafyziky čísel a věnuje se magii a kabale. Přihlášení se k magii vzbuzovalo podezření nejen v renesanci, ale i ve starověku, učenci považovali magii za zvrhlou nauku nebo přímo za čarodějnictví. Není divu, že církev byla pobouřena tezí, že magie by mohla potvrzovat základní křesťanská dogmata. V antickém novoplatonismu, který byl renesančními učenci rozvíjen a představován jako nejvhodnější filozofie odpovídající křesťanskému náboženství, sloužila magie jako napodobení přírody, jako pozitivní propojení. Ficino píše ve své třetí knize medicínsko-magického spisu *De vita libri tres (Tři knihy o životě)* právě o přirozené magii (*magia naturalis*), kde předpokladem magie je hierarchicky uspořádané univerzum, propojené kosmickou sympatií, láskou, což je dle Ficina možno využít pro vyvolání planetárních sil a využít k léčbě různých nemocí. I Mirandola obhajuje přírodní magii, odsuzuje zakázané podoby magie jako například nekromancii.

Nejvýznamnější rozdíl mezi Ficinovou a Mirandolovou magií spočívá v samotném pojetí magické nauky. Mirandola zmiňuje různá média pro přenos nebeského působení na pozemský svět, ale odlišná od Ficinova „nebeského ducha“. Dále Mirandola nepovažuje magii za praktickou nauku, ale jako nejvyšší součást přírodní filozofie, která připravuje člověka k výstupu do Boha, praktičnost je tedy jen v oné přípravě pro sjednocení člověka s Bohem.¹⁴⁸

Tajné nauky židů - kabala, byly pro Mirandolu tématem, kterého si cenil a využíval je pro vlastní filozofii, a byl prvním křesťanským myslitelem, který kabalou interpretoval v křesťanském směru, dokonce se kvůli fascinaci kabalou naučil číst i psát hebrejsky. Řadí kabalou mezi teologické texty, jde podle něj o zprostředkovaný, nepsaný a ústně předávaný odkaz na Mojžíšovy knihy a jejich výklad, pro jejich esoterický charakter je považuje za důležitější než Tóru. Nehlásí se k judaismu, naopak využívá kabalou jako apologetický, omluvný prostředek při

¹⁴⁶ NEJESCHLEBA, T. „Kníže svornosti“ Giovanni Picco della Mirandola. In: MIRANDOLA P. *O důstojnosti člověka*, s. 20-25.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 23.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 33-36.

obhajobě křesťanství proti židovství, podobně jako v případě s magií. Používá i alegorické a symbolické vysvětlování a číselnou mystiku jako další aspekty moudrosti, které je vhodné zahrnout do jeho synkretické (skládané) filozofie.

Podrobná analýza *Oratia* ukazuje, že není zaměřena jen na pojednání a úvahy o lidské důstojnosti, ale jejím vlastním cílem je Mirandolova obhajoba jeho synkretického pojetí filozofie před plénem učenců, tak jak byla původně zamýšlena pro disputace nad jeho tezemi. Nauka o důstojnosti člověka je výchozím bodem pro smysl filozofie, na kterém se dle Mirandoly shodují všechna učení filozofická, religiózní i magická včetně kabaly.¹⁴⁹

Po obvinění z hereze je v roce 1487 krátce uvězněn a opět po intervenci Lorenza d' Medici a dalších francouzských šlechticů propuštěn a vrací se do Florencie, kde žije do konce života pod ochranou Lorenza. Zde tvoří své pozdní spisy, *Expositiones in Psalmos (výklad žalmů)* a výklad z knihy Genesis s názvem *Heptaplus*, což je oblíbené téma teologických pojednání období vrcholného středověku, které rozebírá prvních 6 dnů stvoření světa. Mirandola zde představuje spíše výjimečný metafyzický výklad biblického stvoření, využívá kabalistickou hermeneutiku, hledá skryté významy a esoterické souvislosti a snaží se Bibli skloubit s platónským přístupem.¹⁵⁰

V poslední etapě svého života Mirandola pracuje ve Florencii a kritizuje zejména astrologii, jeho dvanáct knih bylo vydáno až po jeho smrti, ale již v průběhu práci by l v kontaktu s Marsiliem Ficinem. Mirandola napadá tehdejší astrologii ze všech možných stran, kritizuje nepřesnosti věštek astrologů, poukazuje na jejich chyby a omyly, rozebírá přesnost pozorování a používaných přístrojů, kritizuje i zvěrokruh, o kterém tvrdí že není v souladu s řádem přirozenosti. Celkově nepopírá vliv nebeských těles a kosmu na pozemské události, kritizuje pouze tehdejší astrologii takovou, s jakou pracovali jeho současníci. Poslední Mirandolovo dílo, konkrétně jedenáctá kniha, není v souladu s jeho celoživotní filozofií svornosti, Farmer se domnívá, že změna v Mirandolově vlastním způsobu myšlení může být způsobena vlivem Savonaroly.¹⁵¹

Giovanni Pico della Mirandola zemřel ve věku 31 let v roce 1494 ve Florencii, v den kdy zde skončila vláda rodu Medicejských a začalo období vlivu dominikánského kazatele Girolama Savonaroly. Mirandolovy spisy byly vydány spolu s jeho životopisem již v roce 1496 jeho synovcem, Gianfrancescem Pico della Mirandola, a dále vycházely v průběhu celého 16. století další dotisky. Mirandolovo dílo znamenalo pro historiky a filozofy následujících pěti století

¹⁴⁹ NEJESCHLEBA, T. „Kníže svornosti“ *Giovanno Picco della Mirandola*. In: MIRANDOLA P. *O důstojnosti člověka*, s. 37-39.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 39-40.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 45-46.

významný fenomén, jehož výjimečné postavení zpopularizoval zejména Jacob Burckhardt.¹⁵²

„Přestože představa o člověku jako bytosti bez určené přirozenosti měla v rámci Mirandolovy vlastní synkretické filosofie jistou filosofickou relevanci a nebyla pouhou rétorickou figurou, nejnovější interpretace ukazují, že cílem veškerého jeho filosofického snažení nebylo vytvořit nauku o člověku, nýbrž poukázat na soulad filosofických a náboženských směrů a svou vlastní synkretickou filosofii učinit výrazem této jednoty.“¹⁵³

¹⁵² NEJESCHLEBA, T. „Kníže svornosti“ *Giovanno Picco della Mirandola*. In: MIRANDOLA P. *O důstojnosti člověka*, s. 49.

¹⁵³ Tamtéž, s. 49.

9 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo představit vybrané italské renesanční dvory jako centra vědy a umění a poukázat na jejich význam pro rozvoj evropských věd.

Struktura společnosti renesanční Itálie byla v několika ohledech výrazně ovlivněna působením rodu Medici. Představitelé toho rodu se v období renesance aktivně zapojovali do politického a společenského dění. To bylo umožněno jejich výbornými kontakty s mnoha významnými vlivnými osobnostmi tehdejší společnosti. Členové rodu Medici si na této politice zakládali a nejednou vděčili těmto vazbám za záchranu svého jména.

Kromě oblasti politiky byli stejně jako většina renesančních vladařů činní ve sféře umění a vědy. Na dvoře v Urbinu je zpracováno působení malíře Raffaela Santi.

Renesanční vladaři byli důležitými aktéry v oblasti patronace a mecenášství, což byl způsob, jakým se mohli podílet na rozvoji vědy a umění a současně zvyšovat svoji společenskou prestiž.

Vladaři jednak podporovali samotné učence, na svých dvorech také soustřeďovali různé sbírky, podporovali umění, zakládali botanické zahrady, knihovny, objednávali překlady, platili tisky. Nelze opomenout, že se též zasloužili o vznik mnoha institucí, jakými byla například Accademia del Cimento, jež se stala vzorem pro vznik dalších akademií v ostatních zemích.

Inspirační vlivy renesančního období na rozvoj přírodních věd jsou spojeny se specifickým prostředím renesančních dvorů, kde je zásadním prvkem patronace a mecenát, a současně svobodné prostředí, které umožnilo bádání nesvázané univerzitními doktrínami.

Spojení objevu knihtisku a umožnění badatelům disponovat s texty výrazně přispělo k šíření nových myšlenek, ale bylo spojeno s náklady, které opět na svých bedrech nesli patroni či mecenáši.

Renesance plná nových objevů, ale i nemocí, byla obdobím, kdy se lékařský obor dostával do povědomí vládců a ti byli často osobně motivováni k podpoře lékařů, často je vyhledávali a přiváděli na své dvory a do svých osobních služeb. Zde měli lékaři možnosti praktického bádání a vhodné podmínky pro vskutku renesanční výzkum, vladaři je často využívali i jako osobní rádce. Tato patronace v oblasti přírodních věd a lékařství je popsána na konkrétních případech z nejvýznamnějších přírodních filozofů, lékařů a badatelů.

Inspirační vlivy italských renesančních dvorů v českém prostředí byly zprostředkovány díky absolventům italského renesančního vzdělání, kteří tak byli spojovacím můstkem mezi italskou renesancí a územím střední Evropy.

V oblasti renesanční magie je provedena analýza díla „O důstojnosti člověka“ renesančního filozofa Giovaniho Pico della Mirandoly.

V práci jsou shrnuty praktické zkušenosti renesančních učenců, kteří byli pod vlivem obnoveného zkoumání nuceni přehodnocovat staré hodnoty a teorie a jejichž práce spojuje mecenášství a patronace italských vladařů.

10 RESUMÉ

The aim of the Thesis is to present Italian Renaissance Courts as the centres of science and art. Their contribution to European science is described and examined.

The society structure in renaissance period was influenced by the Medici family in many ways. Their representatives were very active in the social and political affairs. It was mainly due to their personal contacts with many persons of high-rank. Every member of the Medici family was very fond of this political contact and used for their own benefits in many episodes.

Beyond the field of politics, they remain the principal power in the subject of patronage, the way how to be connected with arts, research and sciences and to rise their reputation.

Rulers usually supported lone artist, in their courts they started and concentrated various collections, they donated arts, founded botanical gardens, libraries, pay for the prints or translations.

The artistic live of Raffael Santi at the court of Urbino is presented.

It must not be forgotten their foundation of many institutions, i.e. Accademia del Cimento, that became the exemplar for many other foreign science academies.

Inspirations and influences of renaissance period on the natural science are connected closely to the renaissance courts, with the patronage as the main factor for the environment with freedom to research without any doctrines or academical limitations.

The discovery of letterpress and the possibility of using printed texts highly contributed to the dissemination of new ideas but was accompanied with high costs usually beard by patrons.

Renaissance, the time full of new discoveries, was also full of new diseases, there was the time for physicians to be requested by their rulers, to become their personal doctors, to bring them in their courts or just to support them. There could physicians perform practical research in appropriate conditions, they very often became counsellors or advisors. This patronage is

described in this work on particular cases of most important natural philosophers, physicians and researchers.

Inspirative influences of renaissance courts in the Czech environment were mediated by graduates of Italian renaissance educational institutions, who performed connection between Italian renaissance and the lands of central Europe.

About renaissance magic was performer analysis of the work of famous philosopher Giovanni Pico della Mirandola: Oration on the Dignity of Man.

This Thesis summarize practical experience of renaissance scholars, that were under the effect of renewed research obliged to reconsider old knowledge and theory, and that were influenced by the patronage of Italian rulers.

11 SEZNAM LITERATURY

11.1 Prameny

ALBERTI, L. B. *Deset knih o stavitelství*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. Z latinského originálu *Libri De re aedificatoria decem* přeložil Alois Otoupalík.

BURCKHARDT, J. *Kultura renesanční doby v Itálii*. Rybka Publishers, 2013. Z německého originálu *Die Kultur der Renaissance in Italien* přeložil Vladimír Čadský. ISBN: 978-80-87067-08-6

CASTIGLIONE, B. *Dvořan*, Odeon, Praha 1978. Přeložil Adolf Felix. ISBN nevedeno

MACHIAVELLI, N. *Florentské letopisy*. Praha: Odeon, 1975. ISBN: 01-095-75

MACHIAVELLI, N. *Vladař*. Praha: Orbis, 1940. Přeložil Jaroslav Zaorálek.

MATTIOLI, O. P. *Herbář, jinak bylinář, velmi užitečný*. Tadeáš Hájek z Hájku. Praha: Odeon, 1982. ISBN nevedeno

PICO DELLA MIRANDOLLA, G. *O důstojnosti člověka*. Úvodní studie Tomáš Nejeschleba. Praha: Oikoymenth, 2005. ISBN: 80-7298-164-1

VASARI, G. *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů. I. díl*. Praha: Mladá fronta, 1998. 2.vyd. Z italského originálu přeložil Jan Vladislav. ISBN: 80-204-0697-2

11.2 Sekundární literatura:

ANTAL, F. *Florentské malířství a jeho společenské pozadí*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Z anglického originálu přeložil Jan Vladislav.

BALL, P. *Ďáblův doktor. Paracelsus a svět renesanční magie a vědy*. Academia, 2009. ISBN: 978-80-200-1676-8

BURKE, P. *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*. Praha: Mladá fronta, 1996. ISBN: 80-204-0589-5

BURKE, P. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN: 978-80-246-1319-2

COPLESTON, F. *Dějiny filosofie III. Od Ockhama k Suárezovi*. Olomouc: Centra Letti, 2017. Přeložila Jana Odehnalová. ISBN: 978-80-7412-283-5

- DASTON, L. PARK, K. *The Cambridge history of science. Vol. 3. Early Modern Science*. B.p.v. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN: 0-521-80536-8
- GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN: 80-7021-653-0
- GORFUNKEL, CH. A. *Renesanční filosofie*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987. 1.vyd. ISBN nevedeno
- HAAGE, B.D. *Středověká alchymie. Od Zósima k Paracelsovi*. Vyšehrad, 2001. ISBN: 80-7021-471-6
- HANKINS, J. *Renesanční filosofie*. Praha: Oikoymenh, 2007. Přeložil Martin Pokorný. ISBN: 978-80-7298-418-3
- HIBBERT, CH. *Florencie. Životopis města*. Praha: Lidové noviny, 1997. Přeložil Michal Plzák. ISBN: 80-7106-258-8
- HIBBERT, CH. *Vzestup a pád rodu Medici*. Praha: Lidové noviny, 1997. Přeložila Alena Hartmannová. ISBN: 80-7106-201-4
- JOHNSON, P. *Dějiny renesance*. Brno: Barrister& Principal, 2004. ISBN: 80-86598-68-3
- KUDRNA, J. *Politické a historické názory italské renesance*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
- KRISTELLER, P. O. *Osm filosofů italské renesance*. Praha: Vyšehrad. 2007. Přeložil Tomáš Nejeschleba. ISBN: 978-80-7021-832-7
- MACEK, J. *Italská renesance*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1965.
- NAKONEČNÝ, M. *Magie v historii* Praha: Vodnář, 1999. ISBN: 80-85255-12-X
- NEJESCHLEBA, T. *Kapitoly z renesanční filosofie*. Brno: CDK, 2014. ISBN: 978-80-7325-350-9.
- NEJESCHLEBA, T. *Jan Jesenius v kontextu renesanční filosofie*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN: 978-80-7021-909-6
- NIKLÍČEK, L.; ŠTEIN, K. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. Praha: Avicenum, 1985. ISBN: 08-042-85.
- POLIŠENSKÝ, J. *Jan Jesenský- Jesenius*. Praha: Svobodné slovo, 1965. ISBN: 32-019-65
- SCHMITT, CH. B; SKINNER, Q. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, Cambridge University Press 1988, ISBN: 0-521-39748-0.

SIRAIŠI, N.G. *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning*. The University of Michigan Press: 2008. ISBN: 13: 978-0-472-02548-0.

SVOBODNÝ, P.; HLAVÁČKOVÁ, L. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN: 80-7254-424-1.

TOMAN, R. *Umění italské renesance*. Slovart s.r.o., 2000. ISBN: 80-7209-252-9

WHITE, M. *Antikrist Galileo*. Praha: Academia, 2011. ISBN: 978-80-200-1899-1

11.3 Články

BERRETA, M. *At the Source of Western Science: The Organization of Experimentalism at the Accademia del Cimento (1657-1667)*. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/531963>

PARENT, A. *Berengario Da Carpi and Renaissance of Brain Anatomy*, s.1-2. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fnana.2019.00011/full>

SVOBODA, J. Ke kořenům Akademie. *Akademický bulletin Oficiální časopis Akademie věd ČR*. (únor 2011). Dostupné z: <http://abicko.avcr.cz/2011/02/11/>

SHEARMAN, J. *Castiglione's portrait of Raphael*. Zdroj Jstore, Dostupné z: www.jstor.org/stable/27654371